

Canllawiau Anghenion Gofal ar gyfer Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful

Dyddiad cyflwyno: Mehefin 20 2017   Dyddiad Adolygu: Mehefin 2020
Cyfeiriad Llawn a Chod Post: Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful Uned 5 Pentrebach
Merthyr Tudful CF48 4TQ
Rhif ffôn yr ALI (gan gynnwys cod yr ardal): 01685 725082
Cyfeiriad e-bost yr ALI: sarah.bowen@merthyr.gov.uk

Cyfeiriad y wefan ar gyfer y polisi hwn: CBSMT
 Enw'r personau sy'n gyfrifol am gynnal a chadw'r polisi hwn: Sarah Bowen a Lisa Beatie

	Cynnwys	Tudalen
1	Cyflwyniad	3
2	Cyflwyniad a Chanllawiau	4
3	Rolau a Chyfrifoldebau	5
4	Ymarfer Annerbyniol	9
5	Cynllun gofal iechyd unigol (CGIU)	9
6	Gweithio gydag eraill	11
7	Creu amgylchedd hygyrch	11
8	AHY	14
9	Trafnidiaeth ysgol	15
10	Rhannu gwybodaeth	16
11	Gweithdrefnau a chadw cofnodion	17
12	Cadw, mynediad at a gweinyddu meddyginiaeth a dyfeisiadau	17
13	Gweithdrefnau mewn argyfwng	21
14	Hyfforddiant	22
15	Adolygu polisiâu, trefniadau a gweithdrefnau	22
16	Gweithdrefn gwyno	23
17	Hunan barch	23
18	Atodiad 1- Ymarfer Annerbyniol	25
19	Atodiad 2- Caniatâd rhiant/gofalwr i'r ysgol weinyddu meddyginiaeth i ddisgybl	26
20	Atodiad 3- Cynllun gofal iechyd unigol (CGIU)	31
21	Atodiad 4- Fframwaith cyfreithiol	38
22	Atodiad 5- Cofnod o feddyginiaeth a weinyddwyd gan ddisgybl	41
23	Atodiad 6- Adroddiad am ddigwyddiad gyda meddyginiaeth	42
24	Atodiad 7- Cysylltu â'r gwasanaethau argyfwng gan gynnwys gweithdrefnau ymarfer tân	44
25	Atodiad 8- Cofnod hyfforddiant staff	46
26	Atodiad 9- Rhestr gyfeirio gyflym i salwch cyffredin	47

1. Cyflwyniad

Trosolwg

Mae awdurdodau lleol, lleoliadau addysg a chyrrff llywodraethu yng Nghymru yn gyfrifol am iechyd a diogelwch plant a phobl ifanc yn eu gofal.

Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful yn ymroddedig i ddarparu gofal o ansawdd uchel sy'n bodloni anghenion unigol holl blant a phobl ifanc Merthyr Tudful.

Ym Merthyr Tudful, mae lleoliadau'n llwyddiannus o ran cynnwys plant a phobl ifanc ag anghenion o gymhlethdod cynyddol, felly mae'n anochel y bydd gan bob lleoliad ar ryw adeg, blentyn neu berson ifanc ar y gofrestr sydd ag angen gofal iechyd sylweddol. Mae yna ddisgwyliad fod y plant a'r bobl ifanc hyn yn gallu mynychu eu lleoliad prif ffrwd lleol, a'i fod yn ddiogel iddynt wneud hynny.

Mae'n bosibl ystyried bod plentyn neu berson ifanc â chyflyrau meddygol yn anabl o dan y diffiniad a osodir yn y Ddeddf Cydraddoldeb a/neu fod ganddo ddatganiad o anghenion addysgol arbennig (AAA). O ran plant a phobl ifanc ag AAA, dylid darllen y canllawiau hyn ar y cyd â **Cod Ymarfer Anghenion Addysgol Arbennig Cymru, 2002**.

Datganiadau Polisi Allweddol

Rhaid bod gan leoliad wybodaeth a dealltwriaeth am y drefn o reoli unrhyw blentyn neu berson ifanc sydd â chyflwr cronig, a hefyd unrhyw ofynion gweithdrefnau rheoli argyfwng perthnasol. Bydd achlysuron yn codi pan fydd gofyn i staff hwyluso presenoldeb plentyn neu berson ifanc neu weinyddu meddyginiaeth yn rheolaidd, neu mewn sefyllfa o argyfwng.

Rhaid i aelodau o staff dderbyn hyfforddiant digonol a phriodol a chyflawni'r lefel angenrheidiol o gymhwysedd cyn eu bod yn ymgymryd â'r cyfrifoldeb gofynnol. Ni all fod yn ofynnol i unrhyw aelod o staff weinyddu neu oruchwylio meddyginiaeth oni bai ei fod yn ffurfio rhan o'i contract, telerau ac amodau neu gynllun swydd y cytunwyd arno.

Pan na fo Cynllun Gofal Iechyd Meddygol, Cynllun gofal iechyd unigol (CGIU) a/neu feddyginiaeth ar gael yn hawdd i ddisgybl ar ddiwrnod penodol, a bod hynny'n gosod y disgybl mewn risg, bydd y pennaeth yn asesu'r risg ac mae ganddo'r hawl i wrthod derbyn y plentyn i'r ysgol nes bod y Cynllun Gofal Iechyd neu'r feddyginiaeth yn cael eu darparu yn unol â pholisi'r ysgol.*

*Fodd bynnag, ni ddylai hyn effeithio ar bresenoldeb disgyblion. Rhaid i'r ysgol, yr Awdurdod Lleol a'r Bwrdd Iechyd gyd-gysylltu cyn gynted â phosibl.

Mae'n bosibl y bydd ar blentyn neu berson ifanc sydd â chyflwr meddygol hir dymor, cymhleth, gefnogaeth barhaus, meddyginiaeth neu ofal ag ymyraethau. Mae'n bosibl hefyd y gall anghenion gofal iechyd plentyn neu berson ifanc newid dros gyfnod o amser mewn ffordd na ellir ei ragweld sydd weithiau yn arwain at absenoldebau estynedig. Y mae'n bwysig felly fod rhieni'n teimlo'n hyderus y bydd lleoliadau'n darparu cefnogaeth effeithiol i gyflwr meddygol plentyn neu berson ifanc a'i fod yn teimlo'n ddiogel ac yn hapus.

Dylai lleoliadau:

- **Sefydlu perthnasoedd** gyda gwasanaeth iechyd lleol perthnasol. Mae'n hanfodol fod lleoliadau'n derbyn ac yn llwyr ystyried cyngor oddi wrth weithiwr gofal iechyd

proffesiynol a gwranddo ar a rhoi gwerth ar safbwyntiau rhieni a'r plentyn neu berson ifanc.

- **Ystyried goblygiadau cymdeithasol ac emosiynol** sy'n gysylltiedig â chyflyrau meddygol. Mae'n bosibl y gallai plant a phobl ifanc fod, neu ddyfod i fod yn hunan ymwybodol o'u cyflwr a gall rhai gael e bwllo neu ddatblygu anhwylderau emosiynol fel gorbryder neu iselder ynghylch eu cyflwr meddygol.
- **Ystyriwch yr effaith gaiff absenoldebau byr dymor a chyson**, gan gynnwys yr apwyntiadau hynny sy'n gysylltiedig â chyflwr meddygol plentyn; mae angen iddynt gael eu rheoli'n effeithiol a bod cefnogaeth briodol yn cael ei gosod mewn lle i gyfyngu'r effaith ar gyrhaeddiad addysgiadol y plentyn a'i lesiant emosiynol a chyffredinol.
- **Ystyriwch yr effaith gaiff absenoldebau hir dymor** yn sgil problemau iechyd ar gyrhaeddiad addysgiadol plentyn neu berson ifanc, gan effeithio ar ei allu i integreiddio gyda'i gymheiriaid ac effeithio ar ei lesiant cyffredinol ac iechyd emosiynol. Dylid rhoi cefnogaeth gywir wrth ailintegreiddio'n ôl i'r lleoliad fel bod y plentyn neu berson ifanc sydd â chyflwr meddygol yn gallu ymgysylltu'n llwyr â dysgu heb syrthio'n ôl pan nad yw'n gallu mynychu'r lleoliad.

2. Cyflwyniad a Chanllawiau

Gofynion Cyfreithiol yr AA

Ysgrifennwyd y canllawiau hyn i roi help ymarferol i leoliadau addysgol i gefnogi anghenion gofal iechyd dysgwyr tra byddant yn y lleoliad. Diben y canllawiau hyn yw sicrhau fod pob plentyn ag anghenion gofal iechyd yn cael ei gefnogi'n llwyddiannus mewn lleoliadau ledled Merthyr Tudful fel ei fod yn cael yr hawl i chwarae rôl gyflawn a gweithgar ym mywyd y lleoliad, i gadw'n iach a chyflawni ei botensial academaidd.

Caiff y ddeddfwriaeth y cafodd y canllawiau hyn eu cyflwyno ynddi ei dogfennu yn Cefnogi Dysgwyr gyda Chanllawiau Anghenion Gofal Llywodraeth Cymru 215/2017

(<http://learning.gov.wales/resources/browse-all/supporting-learners-with-healthcare-needs/?lang=en>); tudalennau 3, 4, 5, 27, 28, 29, 30 a 31; y mae'n rhaid eu dilyn.

Mae Adran 175 Deddf Addysg 2002 yn gosod dyletswydd ar awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu i wneud trefniadau i sicrhau bod eu swyddogaethau'n cael eu gweithredu gyda'r golwg o ddiogelu a hyrwyddo llesiant plant mewn ysgol neu leoliad dysgu arall. Mae hyn yn cynnwys cefnogi plant ag anghenion gofal iechyd.

Wrth gyflawni dyletswyddau o dan adran 175 Deddf Addysg 2002, **rhaid** i awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu dalu sylw i ganllawiau a gyflwynwyd gan Weinidogion Cymru o dan yr adran hon.

Mae Adran 21(5) Deddf Addysg 2002 yn gosod dyletswydd ar gyrff llywodraethu i hyrwyddo llesiant dysgwyr mewn ysgol gyhyd ag y bo'n berthnasol i'r materion a nodir yn adran 25(2) Deddf Plant 2004, sy'n cynnwys iechyd corfforol ac iechyd meddwl a llesiant emosiynol, addysg, hyfforddiant a hamdden a llesiant cymdeithasol.

Mae hawl gan bob dysgwr ag anghenion gofal iechyd gael addysg gyflawn. Yn ychwanegol at y dyletswyddau a nodir uchod (Deddf Addysg 2002), rhaid hefyd ystyried a yw dysgwr yn cael ei ddiffinio fel anabl o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Rhaid i gyrff llywodraethu gydymffurfio gyda dyletswyddau'r Ddeddf hon, gan gynnwys rheini o fewn cyd-destun addysgiadol. Er enghraifft, rhaid gwneud addasiadau rhesymol i ddysgwyr anabl ac ni ddylid wahaniaethu yn erbyn dysgwyr anabl wrth lunio trefniadau derbyn.

Yn ychwanegol, cyfeiriwyd at y canllawiau a'r polisïau canlynol wrth ysgrifennu'r canllawiau hyn:

- Canllawiau defnyddio mewnanadlyddion argyfwng salbutamol mewn ysgolion yng Nghymru. Cylchlythyr Llywodraeth Cymru Rhif: 015/2014 (<http://learning.gov.wales/resources/browse-all/use-of-emergency-salbutamol-inhalers-in-schools-in-wales/?skip=1&lang=en>)
- Polisi Diogelu Ysgol Model 2017/18 i'w ddefnyddio gydag ysgolion yng Nghwm Taf.
- Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru), 2014, yn amlygu dyletswydd awdurdodau lleol, byrddau iechyd a gweinidogion Cymru i hyrwyddo llesiant y rheini sydd angen gofal a chefnogaeth, neu ofalwyr sydd angen cefnogaeth
- Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn amlygu'r angen i wella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol yng Nghymru
- Deddf Cydraddoldeb 2010
- Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn, 1992
- Ffocws Ar y Dyfodol CBSMT – Llesiant yn ein Cymuned 2017-2022

Mae'r cyngor anstatudol a gynhwysir yn y ddogfen hon yn cael ei gyflwyno yn ôl dyletswyddau Gweinidogion Cymru i hyrwyddo addysg pobl Cymru a'u pŵer mewn perthynas â hyrwyddo neu wella llesiant economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol Cymru.

3. Rolau a Chyfrifoldebau

Awdurdodau Lleol

Dylai awdurdodau lleol yn cynnwys staff addysg allweddol sicrhau fod darpariaeth addysg ar gael i ddysgwyr, a:

- rhaid gwneud addasiadau rhesymol i sicrhau nad yw plant a phobl ifanc anabl o dan anfantais sylweddol o'u cymharu â'u cymheiriaid. Mae'r ddyletswydd hwn yn rhagweledol. Er enghraifft, ni ddylai dysgwyr fod o dan anfantais wrth ymadael â'r ysgol gynradd a dechrau'r ysgol uwchradd. Mewn termau ymarferol mae hyn yn golygu fod yn rhaid cynllunio addasiadau a'u gweithredu o flaen llaw i osgoi anfantais. Ni ddylai trafodaethau ynghylch cyfrifoldeb dros ddarpariaeth gael effaith ar gyflenwi gwasanaeth, oherwydd gallai oedi fod yn niweidiol i addysg a llesiant y dysgwr.
- rhaid gwneud trefniadau i hyrwyddo cydweithredu rhwng cyrff neu bersonau amrywiol, gyda'r golwg o wella, ymhlith pethau eraill, lesiant plant mewn perthynas â'u hiechyd corfforol a iechyd meddwl, eu haddysg, hyfforddiant a hamdden. Wrth wneud y trefniadau hyn, dylai awdurdodau lleol sicrhau fod y cytundebau priodol yn eu lle ar gyfer rhannu data. Hynny yw drwy Rannu Protocolau neu Drefniadau Datgelu Data. Mae cydlynnydd WASPI gan yr awdurdod lleol a gall hwnnw gefnogi darparwyr gwasanaethau i ddatblygu'r cytundebau priodol.
- rhaid gwneud darpariaeth resymol o wasanaethau cwnsela i bobl ifanc rhwng 11–18 oed a dysgwyr ym Mlwyddyn 6 ysgol gynradd. O fewn ysgolion, dylai'r ddarpariaeth hon gydweddu'r gwahanol ymagweddau sydd eisoes mewn lle i gefnogi anghenion iechyd, emosiynol a chymdeithasol dysgwyr.
- dylid gweithio gyda lleoliadau addysg i sicrhau fod dysgwyr ag anghenion gofal iechyd yn derbyn addysg addas. Mewn sefyllfa pan na fyddai dysgwr oedran ysgol yn derbyn addysg briodol am unrhyw gyfnod oherwydd ei iechyd, mae dyletswydd ar yr awdurdod lleol i wneud trefniadau i ddarparu addysg dda. Os yw dysgwr yn hŷn na'r

oed ysgol gorfodol hwnnw ond yn iau na 18, gall yr awdurdod addysg wneud trefniadau o'r fath.

- dylid darparu cefnogaeth, cyngor a chanllaw, gan gynnwys sut i fodloni anghenion yr hyfforddiant o ran staff lleoliad addysg, fel bod y cyrff llywodraethu'n gallu sicrhau fod y gefnogaeth a bennwyd o fewn y Cynllun gofal iechyd unigol (CGIU) yn cael ei ddarparu'n effeithiol. (Gweler yr adran ar y Cynlluniau gofal iechyd unigol (CGIUau) ar dudalen 7 y canllawiau hyn).

Swyddogion Cefnogi Llywodraethwyr -

Mae angen i Swyddogion Cefnogi Llywodraethwyr sicrhau fod Cyrff Llywodraethu yn goruchwyllo datblygiad a gweithrediad trefniadau, a ddylai gynnwys y canlynol:

- cydymffurfio gyda dyletswyddau statudol cymwys, gan gynnwys y rheini o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 (e.e. y ddyletswydd i wneud addasiadau rhesymol mewn perthynas â dysgwyr ag anghenion gofal iechyd os ydyn nhw'n anabl, fel yr amlinellir uchod).
- cael dyletswydd statudol i hyrwyddo llesiant dysgwyr. Dylid rhoi ystyriaeth i ysgolion am sut y gellir diwallu'r anghenion hyn, gan gynnwys darparu mynediad at wybodaeth a deunyddiau i ddysgwyr sydd wedi eu hanelu at hyrwyddo llesiant ysbrydol a moesegol ac iechyd corfforol ac iechyd meddwl (Erthygl 17 CCUHP)
- ystyried sut y gallant gefnogi dysgwyr i ddatblygu'r sgiliau, gwybodaeth a chadernid emosiynol i gynnal eu hawliau, a hawliau eraill.
- sicrhau fod Rolau a Chyfrifoldebau pawb sy'n gynwysedig yn y trefniadau i gefnogi anghenion gofal iechyd dysgwyr yn glir ac wedi eu deall gan bawb sy'n gynwysedig gan gynnwys unrhyw ddirprwyo tasgau priodol i bennaeth, aelod o staff neu weithiwr proffesiynol fel sy'n briodol.
- cydweithio gyda rhieni a gweithwyr proffesiynol eraill i ddatblygu trefniadau gofal iechyd i fodloni buddion gorau'r dysgwr.
- datblygu a gweithredu trefniadau effeithiol i gefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd. Dylai hyn gynnwys polisi anghenion gofal iechyd a ble y bo'n briodol, CGIUau i ddysgwyr penodol.
- sicrhau fod trefniadau mewn lle ar gyfer datblygu, monitro ac adolygu trefniadau anghenion gofal iechyd.
- sicrhau bod y trefniadau yn unol â pholisïau a gweithdrefnau perthnasol eraill, fel iechyd a diogelwch, cymorth cyntaf, asesiadau risg, Deddf Diogelu Data 1998, mesurau diogelu a gweithdrefnau mewn argyfwng.

Penaethiaid, athrawon â chyfrifoldeb (UCD), athrawon ac aelodau eraill o staff.

Dylai'r pennaeth sicrhau bod trefniadau wedi eu datblygu'n ddigonol ar waith i fodloni anghenion gofal iechyd eu dysgwyr yn effeithiol. Gallai hyn gynnwys:

- gweithio gyda'r corff llywodraethi i sicrhau cydymffurfio gyda dyletswyddau statudol cymwys wrth gefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd, gan gynnwys dyletswyddau o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.
- sicrhau bod y trefniadau mewn lle i fodloni anghenion gofal iechyd y dysgwyr wedi eu deall gan yr holl gynrychiolwyr a'u gweithredu, a'u cynnal. Mewn lleoliadau addysg mwy o faint, gallai fod yn fwy ymarferol i ddirprwyo rheoli anghenion gofal iechyd y dysgwr o ddydd i ddydd i aelod arall o staff. Dylai'r pennaeth oruchwyllo'r trefniant hwn yn uniongyrchol fel rhan o drefniadau adrodd yn ôl a goruchwyllo rheolaidd.
- sicrhau fod y gefnogaeth a roddwyd mewn lle yn canolbwyntio ar anghenion y dysgwr unigol. Gelwir hyn hefyd yn gynllunio person ganolog.
- ymwybyddiaeth estynedig o anghenion gofal iechyd ar draws y lleoliad addysg yn unol â hawl y dysgwr i breifatrwydd. Gallai hyn gynnwys cefnogaeth, arlwyio a staff cyflenwi, llywodraethwyr, rhieni a dysgwyr eraill.

- penodi aelod enwebedig o staff sy'n gyfrifol am anghenion gofal iechyd dysgwyr, cysylltu gyda rhieni, dysgwyr, y gwasanaeth tiwtora yn y cartref, yr awdurdod lleol, y gweithiwr allweddol ac eraill sy'n gynwysedig yng ngofal y dysgwr.
- sicrhau fod nifer digonol o staff hyfforddedig ar gael i weithredu'r trefniadau a osodwyd allan yn yr holl CGIUau, gan gynnwys cynlluniau wrth gefn ar gyfer sefyllfaoedd argyfwng ac absenoldeb staff.
- meddu ar gyfrifoldeb cyffredinol ar gyfer datblygu CGIUau.
- sicrhau fod gan ddysgwyr amgylchedd priodol ac urddasol i gyflawni eu hanghenion gofal iechyd e.e. ardaloedd toiled preifat ar gyfer ymdrin â chathetr.
- gwirio gyda'r awdurdod lleol a yw gweithgareddau penodol ar gyfer cefnogi dysgwyr gydag anghenion gofal iechyd wedi eu cynnwys yn briodol gan yswiriant a gwneud staff yn ymwybodol o unrhyw gyfyngiadau i'r gweithgareddau sy'n cael eu cynnwys.
- sicrhau fod yr holl ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd wedi eu cysylltu'n briodol gyda gwasanaeth cyngor iechyd y lleoliad addysg.
- sicrhau, pan fydd dysgwr yn cyfranogi mewn lleoliad profiad gwaith, neu debyg, fod cefnogaeth gofal iechyd priodol wedi ei gytuno a'i osod mewn lle.
- darparu adroddiadau blynyddol i'r corff llywodraethu am effeithiolrwydd y trefniadau mewn lle i ddiwallu anghenion gofal iechyd y dysgwyr, a sicrhau nad yw'r holl ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd ddim yn cael eu heithrio o weithgareddau y byddai hawl ganddynt i gyfranogi ynddynt fel arfer, heb reswm clir yn seiliedig ar dystiolaeth.
- hysbysu'r awdurdod lleol pan fyddai dysgwr yn debygol o fod i ffwrdd o leoliad addysg am gyfnod sylweddol, e.e. tair wythnos (boed ar yr un pryd neu dros y flwyddyn academaidd) yn sgil eu hanghenion gofal iechyd. Yn y pen draw, mae'r hyn sy'n cymhwyso cyfnod o absenoldeb fel 'sylweddol' yn y cyd-destun hwn yn dibynnu ar yr amgylchiadau ac a all y lleoliad ddarparu addysg briodol i'r dysgwr. Gallai cyfnodau byrrach o absenoldeb fod yn arwyddocaol yn dibynnu ar yr amgylchiadau.
- ymwybyddiaeth ofalgar am Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014. Dylai lleoliadau addysg fod yn gwbl ymwybodol o'r ymagwedd hon a sicrhau bod cymorth i ddysgwyr yn cael ei ddarparu gan ddefnyddio ymagwedd holistig.

Mae'n bosibl y gofynnir i unrhyw aelod o staff yn y lleoliad addysg i ddarparu cefnogaeth i ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd, gan gynnwys cynorthwyo neu oruchwylio gweinyddu/rhoddi meddyginiaethau. Rôl gwbl wirfoddol yw hon. Rhaid i aelodau o staff dderbyn hyfforddiant digonol a phriodol a chyflawni'r lefel angenrheidiol o gymhwysedd cyn ymgymryd â'r cyfrifoldeb. Ni ddylai fod yn ofynnol i unrhyw aelod o staff weinyddu neu oruchwylio'r feddyginiaeth oni bai ei fod yn ffurfio rhan o'u contract, telerau ac amodau neu gynllun swydd a gytunwyd gan bawb.

Yn ychwanegol at yr hyfforddiant a ddarperir i staff sydd wedi gwirfoddoli neu ar gontract i gefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd, dylai'r lleoliad addysg sicrhau'r canlynol o ran y staff:

- eu bod yn deall polisiâu anghenion a threfniadau gofal iechyd y lleoliad addysg yn llwyr.
- yn ymwybodol pa ddysgwyr sydd ag anghenion mwy difrifol neu gronig, a, ble y bo'n briodol, sy'n gyfarwydd gyda CGIUau'r dysgwyr hyn. Mae hyn yn cynnwys gwybod sut i gyfathrebu gyda rhieni a beth yw'r sbardun ar gyfer cysylltu â nhw, fel pan fo'r dysgwr yn sâl, yn gwrthod cymryd meddyginiaeth neu'n gwrthod rhai gweithgareddau penodol oherwydd eu hanghenion gofal iechyd.
- yn ymwybodol o arwyddion, symptomau a sbardunau cyflyrau meddygol cyffredin sy'n bygwth bywyd a gwybod beth i'w wneud mewn argyfwng. Mae hyn yn cynnwys gwybod pwy sy'n gallu gweinyddu cymorth cyntaf a cheisio cael eu cymorth os oes argyfwng meddygol yn digwydd.

- deall yn llwyr weithdrefnau'r lleoliad addysg mewn argyfwng a bod yn barod i weithredu mewn argyfwng.
- gofyn a gwrando ar safbwyntiau dysgwyr a'u rhieni, y dylid eu hystyried wrth osod cymorth mewn lle.
- sicrhau fod dysgwyr (neu eu ffrindiau) yn gwybod wrth bwy i ddweud os ydyn nhw'n teimlo'n sâl, angen cefnogaeth neu newid i gefnogaeth.
- gwrando ar bryderon dysgwyr os ydyn nhw'n teimlo'n sâl ar unrhyw adeg ac ystyried yr angen am gymorth meddygol (yn enwedig yn achos anawsterau anadlu sy'n cael eu nodi).
- sicrhau fod dysgwyr ag anghenion gofal iechyd heb eu heithrio o weithgareddau y maen nhw'n dymuno cyfranogi ynddynt heb fod rheswm clir yn seiliedig ar dystiolaeth, gan gynnwys unrhyw wibdeithiau / tripiâu allanol. Mae hyn yn cynnwys sicrhau fod gan ddysgwyr fynediad at eu meddyginiaeth a bod aelod o staff sydd wedi ei hyfforddi'n briodol yn bresennol i gynorthwyo ble y bo'n ofynnol.
- bod yn ymwybodol o faterion bwllo a llesiant emosiynol o ran anghenion dysgwyr gydag anghenion gofal iechyd, a bod yn barod i ymyrryd yn unol â pholisi'r lleoliad addysg.
- yn ymwybodol fod anghenion gofal iechyd yn gallu amharu ar allu dysgwr i ddysgu a darparu'r help ychwanegol pan fo'i angen.
- cefnogi dysgwyr sydd wedi bod yn absennol a'u cynorthwyo i ddal fyny ar y gwaith a gollwyd – gallai hyn gynnwys gweithio gyda rhieni a gwasanaethau arbenigol.
- cadw rhieni'n hyddysg am sut mae'r angen gofal iechyd yn effeithio ar y dysgwr yn y lleoliad addysg, gallai hyn gynnwys adrodd yn ôl am unrhyw ddirywiad, pryderon neu newidiadau i ddysgwr neu drefn staff.

Yn unol â chanllaw statudol Llywodraeth Cymru mae'r awdurdod lleol wedi ystyried y pwytiau canlynol wrth ddatblygu'r canllawiau hyn a'u gweithdrefnau:

- Dylai staff ddeall a gweithio o fewn egwyddorion cynhwysol.
- Dylai gwersi a gweithgareddau gael eu dylunio mewn modd sy'n galluogi'r rheini ag anghenion gofal iechyd i gyfranogi'n llwyr.
- Dylai staff ddeall eu rôl wrth gefnogi disgyblion ag anghenion gofal iechyd a dylai hyfforddiant priodol gael ei ddarparu.
- Dylai staff deimlo'n hyderus eu bod yn gwybod beth i'w wneud mewn argyfwng gofal iechyd.
- Dylai staff fod yn ymwybodol ac anghenion eu disgyblion drwy rannu'n briodol ac yn gyfreithlon, anghenion gofal iechyd disgybl unigol.
- Ble bynnag y bo'n briodol, dylai disgyblion gael eu hannog a'u cefnogi i gymryd cyfrifoldeb dros reoli ei anghenion gofal iechyd ei hun.

Mae'r adran uchod ar Rolau a Chyfrifoldebau yn cyfeirio at y safonau isaf ar gyfer y canlynol o ran *ymarfer a ddisgwyllir*. Rhaid dilyn y rhain yn unol â chanllawiau statudol Llywodraeth Cymru.

- Awdurdodau lleol;
- Cyrff llywodraethu;
- Penaethiaid;
- Athrawon a staff cefnogi;
- Disgyblion a rhieni/gofalwyr;
- Gwasanaethau nyrsio iechyd ysgolion Cymru GIG, sefydliadau'r trydydd sector a gwasanaethau arbenigol eraill.

Yn seiliedig ar yr egwyddorion hyn, dylai'r lleoliad addysgol enwi'r person sydd â chyfrifoldeb cyffredinol dros reoli anghenion gofal iechyd:

Aelod arweiniol o staff dros reoli anghenion gofal iechyd	Nodwch yr enw (Pennaeth fel arfer) neu berson(au) enwebedig
Protocol yn absenoldeb y person hwnnw	Rhowch fanylion /enw

4. Ymarfer Annerbyniol

Mae ALI CBSMT yn ailadrodd y cyngor sydd wedi ei gynnwys yng nghanllawiau statudol Llywodraeth Cymru 'Cefnogi Dysgwyr ag Anghenion Gofal Iechyd'. Bydd angen i'r holl staff a llywodraethwyr fod yn ymwybodol o'r canllawiau Ymarfer Annerbyniol fel yr amlinellir yn y Canllawiau Cenedlaethol (a amlygir yn **Atodiad 1**), a rhaid osgoi'r ymarferion hyn.

Gweler hefyd adran 'Ymarfer Annerbyniol' yng nghanllawiau statudol Llywodraeth Cymru 'Cefnogi Dysgwyr ag Anghenion Gofal Iechyd': <http://learning.gov.wales/resources/browse-all/supporting-learners-with-healthcare-needs/?lang=en>

5. Cynlluniau gofal iechyd unigol

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau fod eu polisi anghenion gofal iechyd yn cynnwys gwybodaeth am bwy sydd â chyfrifoldeb cyffredinol dros ddatblygu'r CGIUau. Pan fo anghenion gofal iechyd yn gymhleth, yn anwadal, hir dymor neu pan fo risg uchel y bydd angen ymyrraeth argyfwng, bydd yn ofynnol cael Cynllun gofal iechyd (CGIU). Mae'n bosibl y byddai CGIU yn angenrheidiol hyd yn oed os gaiff cyflwr meddygol ei reoli'n dda fel arfer.

Fodd bynnag, nid yw pob disgybl ag anghenion gofal iechyd ag angen CGIU. Gweler y siart llif isod sy'n dangos y broses y dylid ei dilyn i benderfynu pa ymyraethau sy'n fwyaf priodol.

Yn y rhan fwyaf o achosion, yn enwedig y rhai sy'n ymwneud â salwch byr dymor fel y rheini ble mae cwrs o wrthfotigau'n ofynnol, mae'n bosibl na fydd CGIU manwl yn ofynnol. Mewn amgylchiadau o'r fath, gallai fod yn ddigonol cwblhau'r ffurflen yn **Atodiad 2** yn unig.

Datblygu'r CGIU

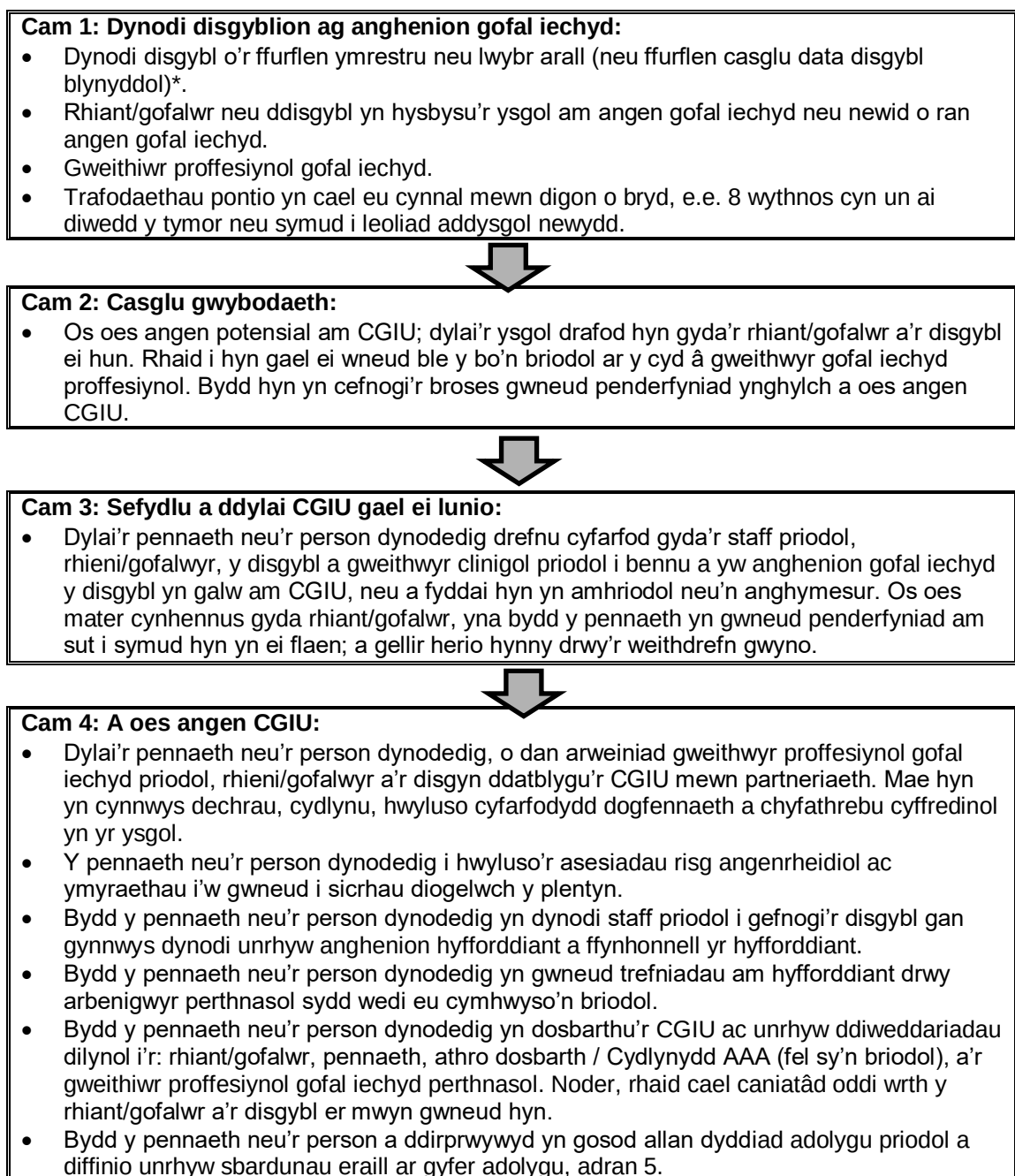
Mae CGIU yn gosod allan pa gefnogaeth sy'n ofynnol gan ddisgybl. Nid oes angen iddo fod yn gymhleth nac yn hir. Pan fo gan ddisgybl anghenion gofal iechyd parhaus neu episodig, gallai CGIU fod yn ofynnol. Os yw anghenion gofal iechyd disgybl yn gymhleth a'u bod yn newid lleoliadau, yna bydd angen i'r lleoliad ddechrau paratoi'n gynnar i helpu i sicrhau fod CGIU mewn lle ar ddechrau'r tymor newydd. Os oes angen unrhyw feddyginiaeth fel rhan o CGIU, bydd rhaid hefyd gwblhau'r ffurflen ganiatâd yn **Atodiad 2**.

Mae Cam 1 y siart llif yn amlinellu'r broses ar gyfer dynodi a oes angen CGIU ai peidio.

Mewn rhai achosion e.e. gwrthfotigau byr dymor; ar ddiwedd cam 2 – sef cam 'casglu gwybodaeth' gall fod yn glir nad oes angen CGIU. Yn yr achos hwn, ni fydd yn angenrheidiol i fynd ymlaen at gam 3 a 4.

Os gaiff ei benderfynu bod CGIU yn ofynnol ac nad oes un wedi cael ei ddatblygu eto, bydd angen i CGIU yn **Atodiad 3** gael ei gwblhau gyda'r disgybl, rhiant/gofalwr a gweithiwr iechyd proffesiynol perthnasol. Mae'n bosibl na fydd yn angenrheidiol cwblhau pob adran o'r templed hwn. Mae llawer o sefydliadau trydydd sector wedi cynhyrchu templedi CGIUau sy'n benodol i gyflwr y gellir eu defnyddio e.e. Asthma UK <https://www.asthma.org.uk/advice/child/manage/action-plan/> neu Diabetes UK <https://www.diabetes.org.uk/Guide-to-diabetes/Your-child-and-diabetes/Schools/CGIU-a-childs-individual-healthcare-plan/>

Ffigur 1 – y broses o ddynodi a oes angen CGIU.

Sut ydym ni'n casglu gwybodaeth am anghenion gofal iechyd disgyblion

Mae ffurflen derbyn ein hysgol yn cynnwys cwestiynau am anghenion iechyd disgyblion ac a oes unrhyw asiantaethau eraill yn gynwysedig yn eu gofal iechyd.

Yn dilyn casglu data disgyblion blynyddol, byddwn yn gwirio i sicrhau fod CGIUau mewn lle neu bod rhai cyfredol yn cael eu hadolygu a/neu bod pob caniatâd meddygol mewn lle.

6. Gweithio gydag eraill

Gellir dod o hyd i ofal iechyd a chymorth ymarferol oddi wrth nifer o sefydliadau. I ddechrau gall yr ALI gynnig cyngor a chanllawiau neu atgyfeirio i'r asiantaeth fwyaf priodol.

- cynnig cyngor am ddatblygu CGIUau.
- cynorthwyo wrth ddynodi'r hyfforddiant gofynnol ar gyfer y lleoliad addysg i weithredu'r CGIUau yn llwyddiannus.
- cefnogi staff i weithredu CGIU y dysgwr drwy gyngor a chysylltu â gweithwyr proffesiynol eraill ym maes gofal iechyd, gofal cymdeithasol a'r trydydd sector.
- cysylltu gyda'r Adran Drafnidiaeth i sicrhau bod disgyblion ag anghenion gofal iechyd cymhleth yn derbyn trafnidiaeth ddiogel.

Gall cyngor a chefnogaeth iechyd hefyd gael eu darparu gan weithwyr iechyd arbenigol proffesiynol fel Meddygon Teulu, meddygon plant, therapyddion iaith a lleferydd a therapyddion galwedigaethol, ffisiotherapyddion, dietegwyr a nyrsys arbenigol diabetes. Yn ychwanegol, gall cyrff gwirfoddol y trydydd sector gynnig cyngor a chefnogaeth ymarferol. Wrth ymgysylltu'n broactif â gwasanaethau arbenigol gellir darparu help ymarferol wrth ysgrifennu a gweithredu CGIUau. Gallant hefyd ddarparu hyfforddiant ac adnoddau codi ymwybyddiaeth, gan gynnwys dolenni fideo.

7. Creu amgylchedd hygyrch

Dylai'r awdurdod lleol a'r cyrff llywodraethu sicrhau fod eu lleoliadau addysg yn gynhwysol ac yn hygyrch yn yr ystyr gyflawn o ran anghenion gofal iechyd.(Gweler tudalennau 11-13 yng nghanllaw statudol LIC). Mae hyn yn cynnwys y canlynol:

Mynediad corfforol i adeiladau lleoliad addysgu

Mae strategaeth hygyrchedd yr awdurdod lleol yn amlinellu ei gyfrifoldebau i ysgolion o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010.

“Nid yw gwella hygyrchedd ysgolion yn ymwneud â chael gwared ar rwystrau'n unig. Y mae'n ymwneud â chynyddu mynediad yn yr ystyr ehangaf, i sicrhau fod addysgu a dysgu yn gwbl hygyrch i'r holl ddisgyblion.”

Yn yr un modd, rhaid i ysgolion unigol gyflawni cynllunio hygyrchedd ac mae dyletswydd arnynt i baratoi cynllun hygyrchedd yn dilyn yr un egwyddorion â'r strategaeth a baratowyd gan yr awdurdod lleol. Bydd y strategaeth mynediad yn cynorthwyo ysgolion a'r awdurdod i gyflawni eu cyfrifoldebau cyfreithiol o dan Rhannau 11 a 111 Deddf Gwahaniaethu ar Sail Anabledd sydd wedi eu cymhwyso i ysgolion ac Awdurdodau Lleol yn Neddf Gwahaniaethu ar sail Anabledd a gymhwyswyd i ysgolion ac ALlau ers 1996. Mae'r Strategaeth Hygyrchedd hon yn cynorthwyo'r awdurdod lleol ac ysgolion i wella mynediad i ddisgyblion anabl mewn ffordd strategol sy'n cael ei gynllunio ac wrth wneud hynny alluogi disgyblion anabl i ddatblygu eu potensial yn llawn.

Addasiadau rhesymol - cymhorthion neu wasanaethau atodol

Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn gosod dyletswydd ar sefydliadau dysgu i wneud 'addasiadau rhesymol' i ddysgwyr sy'n anabl yn ôl diffiniad y Ddeddf. O ran y dysgwyr hyn, rhaid darparu cymhorthion neu wasanaethau atodol (gyda'r nifer priodol o staff hyfforddedig). Dyma brif gyfrifoldeb y corff llywodraethu a'r ysgol.

Gwibdeithiau dydd ac ymweliadau preswyl

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau fod lleoliad addysg yn weithredol o ran cefnogi'r holl ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd i gymryd rhan mewn gwibdeithiau ac ymweliadau. Rhaid i gyrff llywodraethu fod yn ymwybodol o'u gofynion cyfreithiol (gweler **Atodiad 4** Amlinelliad o Fframwaith Cyfreithiol) i wneud addasiadau rhesymol i wibdeithiau ac ymweliadau preswyl gan sicrhau cyfranogiad llwyr o'r holl ddysgwyr.

Dylai staff hefyd fod yn ymwybodol o sut all anghenion gofal iechyd dysgwr effeithio ar gyfranogi, a cheisio gwneud lle i unrhyw addasiadau rhesymol a fyddai'n cynyddu lefel cyfranogiad y dysgwr. Dylai staff ystyried sut i wneud lle am rannu gwybodaeth bersonol gyda thrydydd parti os yw'n angenrheidiol ar gyfer gweithgareddau oddi ar y safle (gan gydymffurfio â Deddf Diogelu Data 1998 a pharchu hawl y dysgwr i breifatrwydd). Gallai hyn gynnwys gwybodaeth am anghenion gofal iechyd y dysgwr, beth i'w wneud mewn argyfwng ac unrhyw gymorth ychwanegol, meddyginiaeth neu offer angenrheidiol.

Ymyrraeth gymdeithasol

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau fod ymglymiad dysgwyr ag anghenion gofal iechyd yn cael ystyriaeth ddigonol mewn gweithgareddau cymdeithasol wedi eu strwythuro a heb eu strwythuro, fel yn ystod amser egwyl, clwb brecwast, cynyrchiadau, clybiau ar ôl ysgol ac ymweliadau preswyl. Dylai'r lleoliad addysg wneud staff yn ymwybodol o'r rhwystrau cymdeithasol a allai fod angen ar ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd a sut all hyn arwain at fwlio ac eithrio cymdeithasol. Mae angen cael ymagwedd broactif i gael gwared ar unrhyw rwystrau.

Ymarfer corff a gweithgaredd corfforol

Dylai'r lleoliad addysg ddeall yn llwyr beth yw pwysigrwydd cael yr holl ddysgwyr i gymryd rhan mewn gweithgareddau corfforol a dylai staff wneud addasiadau priodol i weithgareddau chwaraeon ac eraill i'w gwneud yn gwbl ymwybodol o anghenion gofal iechyd dysgwyr a'r sbardunau posibl. Dylen nhw wybod sut i ymateb yn briodol ac yn brydlon os ydyn nhw'n cael eu gwneud yn ymwybodol fod dysgwr yn teimlo'n sâl. Dylen nhw bob amser geisio cael arweiniad wrth ystyried sut allai cyfranogi mewn gweithgareddau chwaraeon neu arall gael ei osgoi gyda'r pwyslais yn lle hynny ar weithgareddau sy'n hygyrch i bawb. Pan na fyddai hynny'n bosibl, dylid ceisio cael cyngor oddi wrth weithwyr proffesiynol ym maes gofal iechyd neu addysg gorfforol. Dylai staff hefyd ddeall y gallai fod yn briodol i rai dysgwyr ag anghenion gofal iechyd gael meddyginiaeth neu fwyd gyda nhw yn ystod gweithgaredd corfforol; dylai dysgwyr o'r fath gael eu hannog i gymryd y feddyginiaeth neu'r bwyd pan fo angen.

Rheoli bwyd

Pan fo bwyd yn cael ei ddarparu gan neu drwy'r lleoliad addysg, rhaid rhoi ystyriaeth i anghenion dietegol y dysgwyr, er enghraifft y rhai sydd â diabetes, clefyd coeliag, alergeddau ac anoddefiadau.

Pan fo'r angen yn codi, dylai lleoliadau addysg ddarparu bwydlenni ymlaen llaw i rieni a dysgwyr, gyda rhestr gyflawn o gynhwysion a gwybodaeth faethol. Rhaid nodi anoddefgarwch glwten ac eraill neu alergeddau yn glir. Bydd darparu gwybodaeth yn helpu i

hwyluso gwaith rhieni a thimau arlwygo ar y cyd. Mae hyn yn arbennig o bwysig pan fo'n ofynnol cyftri carbohydradau.

Dylid rhoi ystyriaeth i argaeledd byrbrydau. Dylai dewisiadau di-siwgr a di-glwten bob amser fod ar gael. Gan fod rhai cyflyrau yn galw am fwyta llawer o galoriau, dylai mynediad at fwydydd a diodydd sy'n gyfoethog o glwcos bob amser fod ar gael.

Rhaid i fwydydd a ddarperir ar wibdeithiau adlewyrchu anghenion dietegol a thriniaethol y dysgwyr sy'n cymryd rhan. Dylai bwyd a ddarperir fel byrbryd yn yr ystafell ddosbarth hefyd ddangos ystyriaeth i anghenion dietegol a thriniaethol y dysgwyr hyn. Tra bo polisiâu ysgol iach a 'dim losin' yn cael ei gydnabod fel peth pwysig, mae'n bosibl y bydd angen i ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd gael eu heithrio o'r polisiâu hyn. Ni ddylai dysgwyr sydd angen bwyta neu yfed fel rhan o'u cyflwr gael eu heithrio o'r ystafell ddosbarth na'u gosod ar eu pen eu hunain.

Asesiad risg

Pan fo asesiad risg yn ofynnol dylai staff fod yn glir o'r systemau asesiad risg sydd mewn lle. Dylent ddechrau o gynsail cynhwysiant gan gynnwys proses sy'n caniatáu addasu neu weithgareddau gwahanol yn hytrach na darpariaeth ar wahân. Yn ychwanegol, ceir dyletswyddau o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 i baratoi a gweithredu strategaethau a chynlluniau hygyrchedd. Mae'r strategaethau a'r cynlluniau hyn yn delio gyda materion sy'n berthnasol i gynyddu cyfranogiad gan ddysgwyr anabl. Maen nhw'n cael eu disgrifio'n fwy manwl yn **Atodiad 4: Amlinelliad o'r Fframwaith Cyfreithiol**

Cymwysterau, arholiadau ac asesiadau'r cwricwlwm cenedlaethol (tud 18 canllawiau LIC) Mae'n orfodol creu cyswllt effeithiol ac effeithlon pan fo dysgwyr ag anghenion gofal iechyd yn dynesu at asesiadau, gan gynnwys y rheini sy'n sefyll arholiadau mewn ysbytai neu'r cartref. Mae'n bosibl y bydd athrawon y cartref a'r ysbyty yn gallu trefnu canolbwyntio ar yr elfen hon i isafu'r golled o ran dysgu yn y cyfnod na allant fod yn bresennol. Mae cyswllt rhwng y lleoliad addysg a'r athro ysbyty yn dra phwysig, yn enwedig pan fo'r dysgwr yn symud o leoliad addysg neu gartref i'r ysbyty yn rheolaidd.

Gall cyrff dyfarnu wneud trefniadau arbennig i ddysgwyr ag anableddau hir dymor, neu anableddau a salwch dros dro, sy'n sefyll arholiadau cyhoeddus fel TGAU a Lefel A. Dylai ceisiadau am drefniadau arbennig gael eu cyflwyno gan ysgolion i'r cyrff dyfarnu mor fuan ag sy'n bosibl. Rhoddir canllawiau llawn am yr amrywiaeth o drefniadau arbennig sydd ar gael a rhoddir y gweithdrefnau dros wneud ceisiadau Cyd-Gyngor Cymwysterau, *Addasiadau i ymgeiswyr ag anableddau ac anawsterau dysgu* (2016) www.jcq.org.uk/exams-office/access-arrangements-and-special-consideration/regulations-andguidance/access-arrangements-and-reasonable-adjustments-2016-2017 ac *A guide to the special consideration process* (2016) www.jcq.org.uk/exams-office/access-arrangements-and-special-consideration/regulations-andguidance/a-guide-to-the-special-consideration-process-2016-2017, gellir cyrchu'r ddau o wefan y Cyd-Gyngor Cymwysterau www.jcq.org.uk/exams-office/access-arrangements-and-special-consideration

Dylai addasiadau neu amser ychwanegol i ddysgwyr sy'n gwneud Profion Darllen a Rhifedd Cenedlaethol gael eu seilio ar ymarfer arferol yr ystafell ddosbarth ar gyfer anghenion penodol. Disgwylir i athrawon ddefnyddio eu barn broffesiynol i gefnogi dysgwyr. Caiff canllawiau eu darparu yn y llawlyfr canlynol cyfredol: *Profion Darllen a Rhifedd Cenedlaethol – Llawlyfr gweinyddu'r Prawf*. learning.gov.wales/resources/browse-all/national-reading-and-numeracy-testsadministrationhandbook/?lang=en

8. Addysg Heblaw yn yr Ysgol (AHY) **(tud19 - 20 Canllawiau LIC)–**

Mae dyletswydd ar awdurdodau lleol (adrannau 19(1) a 19(4) Deddf Addysg 1996) i wneud trefniadau ar gyfer darparu addysg addas i'r holl blant a phobl ifanc oed gorfodol ysgol. Dylai dysgwr na all fynychu ei leoliad addysg oherwydd anghenion gofal iechyd gael ei anghenion addysgiadol dynodedig, a derbyn cymorth addysgiadol yn gyflym fel eu bod yn gallu parhau i dderbyn addysg briodol. Mae hyn yn golygu addysg sy'n addas i'r oed, gallu, tueddfryd y dysgwr ac unrhyw anghenion addysgol arbennig (AAA) a allai fod angen arno. Dylai natur y ddarpariaeth fod yn ymatebol; gan adlewyrchu anghenion o'r hyn allai fod yn statws iechyd newidiol.

Yn achos absenoldeb byr o'r ysgol (lai na 15 dydd), bydd angen i ysgolion ddarparu gwaith i'w gwblhau yn y cartref, os yw cyflwr y disgybl yn caniatáu, a bydd yr ysgol yn cefnogi'r disgybl i ddal i fyny ar ôl dychwelyd. Os yw disgybl yn absennol am fwy na 15 dydd (yn olynol neu'n gronnol) dylai ysgolion weithio gyda'r awdurdod i sicrhau bod anghenion y disgybl yn cael eu diwallu. Mae'n bosibl y byddai hyn yn cynnwys cyfnod o diwtora arbennig.

Bydd yr awdurdod lleol yn cymryd i ystyriaeth unrhyw gyfnod o addysg a ddarparwyd mewn ysbyty wrth ystyried a oes angen darparu AHY i ddysgwr a beth i'w ddarparu. Os yw'r dysgwr wedi bod yn yr ysbyty ac wedi derbyn tiwtora yno, mae'n bosibl y bydd eu cynnydd a phrofiad o'r cwricwlwm yn wahanol i'w gymheiriaid yn yr ysgol. Eto i gyd, dylid sicrhau dilyniant gymaint ag sy'n bosibl. Bydd yr awdurdod lleol yn darparu cynifer o wersi ag y mae cyflwr y dysgwr yn eu caniatáu, ac sy'n fuddiol, gan roi ystyriaeth i'r hyn sy'n briodol i'r dysgwr. Mae'n bosibl y bydd yn angenrheidiol i roi ystyriaeth benodol i ddysgwr sydd ar gwrs yn arwain at gymwysterau.

Mae'r awdurdod lleol wedi ysgrifennu polisi ynghylch AHY i ddysgwyr gydag anghenion gofal iechyd; y Polisi Tiwtora Arbennig. Mae tiwtora arbennig ar gael i ddarparu addysg i ddisgyblion na all fynychu ysgolion, gan gynnwys y rheini ag anghenion meddygol a seiciatrig. Ceir ffurflen gyfeirio ar gyfer y ddarpariaeth hon a'r person arweiniol yw David Swallow, a dylai rhieni, athrawon ysbyty ac eraill gysylltu ag e. Mae'r polisi yn creu cysylltiadau gyda gwasanaethau perthnasol yn yr awdurdod lleol fel y rhai ar gyfer AAA a gwasanaethau cefnogi eraill, seicolegwyr addysg, cynhwysiant yr awdurdod lleol a'r Gwasanaeth Lles Addysg.

Pan fo absenoldebau'n cael eu rhagweld neu bod gwybod amdanynt ymlaen llaw, byddai cyswllt agos rhwng yr ysgol a'r awdurdod lleol yn galluogi'r gwasanaeth AHY i gael ei ddarparu'n briodol.

Mae monitro a gwerthuso ffurflenni AHY yn elfen allweddol i strategaethau'r awdurdod lleol. Bydd yn ceisio sicrhau fod datblygiadau newydd yn cael eu cynnwys, lefelau addysg o safon ddigonol a bod y ddarpariaeth yn cynrychioli gwerth da am arian.

Mae'n hanfodol cael cydweithio rhwng staff addysg, staff iechyd a staff gweinyddol yr ysbyty. Dylai'r nod geisio cyflawni'r budd gorau posibl i addysg ac iechyd y plentyn neu berson ifanc, a dylai hyn gynnwys creu amgylchedd sy'n arwain at ddysgu effeithiol.

Mae cyswllt agos rhwng athrawon y cartref / ysbyty ac athrawon prif ffrwd yn tanategu ddarparu rhaglen addysgiadol effeithiol ar gyfer dysgwyr. Fodd bynnag, gall rhieni hefyd ymddwys fel dolen werthfawr.

Gall dysgwyr ag anghenion gofal iechyd cymhleth gael eu rhyddhau o'r ysbyty gyda chynllun gofal ysgrifenedig. Pan fydd hyn yn digwydd, dylai'r cynllun gofal ysgrifenedig gael ei integreiddio i unrhyw CGIU.

Integreiddio

Mae rôl allweddol gan ysgolion i'w chwarae o ran llwyddiant integreiddio ar ôl diagnosis neu ailintegreiddio disgyblion ag anghenion gofal iechyd. Bydd angen iddyn nhw fod yn broactif a gweithio gyda gweithwyr iechyd proffesiynol a'r awdurdod lleol fel sy'n briodol, yn ogystal â disgyblion eraill, gan gefnogi'r pontio. Mae'n bosibl y bydd hyn yn ei wneud yn ofynnol y bydd angen hyfforddiant addas ac amserol ar staff i gefnogi ail-integreiddio disgybl. Bydd angen i'r gefnogaeth gael ei hystyried gan bartïon allweddol yn cynnwys y disgybl a'r rhiant/gofalwr, a dylid ei adlewyrchu yn CGIU y disgybl.

Ar ôl rhyddhau disgybl o ysbyty dylid darparu gwybodaeth briodol i rieni/gofalwyr i'w rhannu gyda'r ysgol. Bydd angen i'r ysgol weithio gyda'r rhiant/gofalwr a'r ysbyty i reoli dychweliad y disgybl, yn ogystal â chael yr ALI i barhau dilyniant gyda'r disgybl ar ôl yr ailintegreiddio.

9. Trafnidiaeth ysgol

Bydd angen i holl anghenion trafndiaeth ysgol sy'n berthnasol i ddisgyblion ag anghenion gofal iechyd ddilyn rhai yr awdurdod lleol.

Mae dyletswydd statudol ar yr awdurdod i ddarparu trafndiaeth am ddim i ddisgyblion i'r ysgol agosaf posibl os ydynt yn byw y tu hwnt i 'bellter cerdded' i'r ysgol honno. Mae'r gyfraith sy'n berthnasol i 'bellter cerdded' yn cael ei diffinio fel dwy filltir i oedran cynradd a thair milltir i oedran uwchradd, wedi ei fesur i'r llwybr cerdded diogel agosaf sydd ar gael. Ar hyn o bryd mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Merthyr Tudful yn darparu trafndiaeth fel a ganlyn:-

- i ddisgyblion oed cynradd sy'n byw bellach na dwy filltir o'u hysgol agosaf neu ysgol gynradd ddynodedig i'r dalgylch ac;
- i ddisgyblion oed uwchradd sy'n byw'n bellach na thair milltir o'u hysgol agosaf neu ysgol uwchradd ddynodedig i'r dalgylch.

Gellir dod o hyd i'r wybodaeth ddiweddaraf ar wefan yr awdurdod; neu drwy gysylltu â'r Adran Trafnidiaeth Ysgolion (01685) 726256.

Mae'r meini prawf pellter yn gymwys i bob ysgol gan gynnwys ysgolion Ffydd a Chyfrwng Cymraeg. Fodd bynnag, pan fo disgyblion yn mynychu ysgol yn ôl dewis y rhieni sy'n wahanol i'r ysgol agosaf neu ysgol ddynodedig y dalgylch, dylid deall fod y rhieni'n derbyn cyfrifoldeb llwyr am gostau a threfniadau'r drafndiaeth. Os yw plentyn yn gymwys am drafndiaeth am ddim, caiff lle ei ddarparu ar gerbyd contract sy'n gwasanaethu'r ardal benodol.

Caiff trafndiaeth am ddim ei ddarparu i ddisgyblion ag anghenion dysgu ychwanegol sydd angen darpariaeth arbenigol nad yw ar gael yn eu hysgolion lleol, waeth beth yw'r pellter ac

amgylchiadau'r teulu. Mae darpariaeth arbenigol yn cynnwys yr ysgol arbennig, canolfannau adnoddau dysgu, gan gynnwys y rheini sy'n arlwyo ar gyfer anawsterau cyfathrebu, nam ar y clyw, anawsterau ymddygiad ac anawsterau iaith a lleferydd. Caiff trafndiaeth am ddim i ddisgyblion ag anghenion addysgiadol arbennig ei darparu ar argymhelliad y Prif Seicolegydd Plant Addysgiadol ac mae'n amodol ar adolygiad rheolaidd.

Trafnidiaeth Arbennig Ar Sail Meddygol

Caiff trafndiaeth arbennig am ddim i'r ysgol ac yn ôl adref ei ddarparu ar argymhelliad yr Uwch Swyddog Meddygol Clinigol / Prif Seicolegydd Plant Addysgiadol ac mae'n amodol ar adolygiad. Pan benderfynir bod disgybl i gael yr hawl am Anghenion Dysgu Ychwanegol neu dtrafnidiaeth sy'n berthnasol i anabledd, caiff asesiad anghenion sy'n amlinellu gofynion penodol ei baratoi gan staff a leolir yn yr Adran Ysgolion, wedi ei lywio yn yr amgylchiadau priodol gan gynghorwyr meddygol allanol. Bydd yr asesiad anghenion yn ffurfio sail y ddarpariaeth trafndiaeth benodol.

10. Rhannu gwybodaeth (tudalennau 13-14)

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau bod trefniadau anghenion gofal iechyd mewn polisiâu lleoliadau addysg ehangach a CGIUau, yn cael eu cefnogi gan gyfathrebu clir â staff, rhieni a rhanddeiliaid allweddol eraill i sicrhau gweithredu llwyr. Y mae'n hanfodol fod yr holl wybodaeth yn cael ei chadw'n gyfredol.

Bydd angen i'r AA ac ysgolion sicrhau fod polisi/canllawiau rheoli anghenion gofal iechyd a'r polisi rhannu gwybodaeth ar gael i rieni/gofalwyr e.e. ar-lein a/neu gopi caled. Gan fod rhannu gwybodaeth feddygol yn gallu bod yn fater sensitif, bydd angen i ysgolion gynnwys y disgybl mewn unrhyw benderfyniad fel sy'n briodol. Er mwyn diogelu cyfrinachedd disgybl, byddai angen i ysgolion drafod gyda'r disgybl a'r rhiant/gofalwr sut y gallan nhw rannu gwybodaeth am eu hanghenion gofal iechyd. Bydd angen i rieni/gofalwyr arwyddo ffurflen ganiatâd â manylion clir am y cyrff, unigolion a'r dulliau y rhennir gwybodaeth feddygol y disgybl (**Atodiad 2 a 3**). Rhaid gwneud hyn yn unol â Deddf Diogelu Data 1998 a Pholisi Rhannu Gwybodaeth WASPI (www.waspi.org).

Ymhellach, er budd gorau'r disgybl, bydd angen i'r ysgol rannu gwybodaeth i sicrhau fod athrawon, athrawon cyflenwi, unrhyw staff cefnogi a staff dros dro yn ymwybodol o anghenion gofal iechyd disgyblion gan gynnwys CGIUau, yn enwedig os oes posibilrwydd y bydd sefyllfa o argyfwng yn codi. Bydd hyn yn cynnwys unrhyw newidiadau i anghenion gofal iechyd, CGIUau a meddyginiaeth. Bydd rhannu a chadw gwybodaeth yn cydymffurfio â Deddf Diogelu Data 1998 (www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/29/Cynnwys) ac ni fydd yn torri ar hawliau preifatrwydd na dyletswydd cyfrinachedd sy'n ddyledus i'r unigolion. Dyma rai enghreifftiau o sut y gellir rhannu gwybodaeth:

- Defnyddio hysbysfwrdd yn yr ystafell athrawon i arddangos gwybodaeth am anghenion iechyd risg uchel disgyblion, y sawl all weinyddu cymorth cyntaf a thystysgrifau, gweithdrefnau mewn argyfwng, ac yn y blaen. *Nodwch nad yw pob aelod o staff yn defnyddio'r ystafell athrawon, gall maint yr ysgol bennu fod rhannu gwybodaeth fel hyn yn anymarferol, ac ar bob adeg bod angen ystyried hawl y disgyblion i'w preifatrwydd.*
- Rhannu gwybodaeth gyda staff anghenion gofal iechyd disgyblion ar fewnwyd ddiogel yr ysgol neu yriant a rennir.

- Defnyddio cyfarfodydd staff i helpu i sicrhau fod staff yn ymwybodol o anghenion gofal iechyd disgyblion sydd ganddynt neu y gallant fod mewn cyswllt â nhw.

Y mae'n bwysig fod disgyblion yn gwybod wrth bwy i sôn os ydynt yn teimlo'n sâl, angen cefnogaeth neu newid i'w cefnogi nhw. Yn dilyn salwch e.e. ymosodiad o'r fogfa, bydd angen i ysgolion wneud yn siŵr fod y wybodaeth hon yn cael ei rhannu gyda staff a fydd mewn cyswllt gyda'r disgybl drwy gydol gweddill y dydd, er mwyn bod yn ymwybodol o edrych allan am arwyddion o ddirywiad/salwch pellach. Gallai hyn gynnwys staff cynorthwyol fel staff amser cinio neu staff y dderbynfa ble y bo'n briodol. Bydd angen i ysgolion gadw rhestr o ba wybodaeth sydd wedi cael ei rhannu gan bwy a pham, i'r disgybl neu riant/gofalwr ei gweld ar ofyn. Gellir cael mynediad at hwn drwy edrych ar CBIU y disgybl a grëwyd gan yr ysgol a/neu'r ffurflen caniatâd meddygol (**Atodiad 2 a 3**).

11. Gweithdrefnau a chadw cofnodion ar gyfer rheoli anghenion gofal iechyd dysgwyr.

Cadw Cofnod

Rhaid cadw cofnod o bob meddyginiaeth gaiff ei weinyddu ar y ffurflenni priodol. Os yw dysgwr yn gwrthod ei feddyginiaeth dylai staff gofnodi hynny a dilyn y gweithdrefnau gaiff eu diffinio drwy hysbysu rhieni bod hyn wedi digwydd cyn gynted ag sy'n bosibl.

Ymhlith yr enghreifftiau gorau o gadw cofnodion mae systemau ble mae cofnodion anghenion gofal iechyd y dysgwr ar gyfrifiadur fel bod modd i'r staff priodol gyrraedd atynt yn gyflym ac yn rhwydd. Gall systemau data hefyd alluogi staff gael gafael ar y wybodaeth ofynnol yn yr ystafell ddosbarth pan nad ydynt yn gyfarwydd ag anghenion gofal iechyd y dysgwyr.

Wrth ddefnyddio systemau o'r fath rhaid cydymffurfio â Deddf Diogelu Data 1998.

Dylai'r lleoliad addysg greu gweithdrefnau sy'n datgan rolau/cyfrifoldebau'r holl bartïon cysylltiedig wrth ddynodi, rheoli a gweinyddu anghenion gofal iechyd. Dylai'r ddogfennaeth ganlynol gael eu casglu a'u cynnal ble y bo'n briodol.

1. Manylion cyswllt i wasanaethau argyfwng (**Atodiad 7**)
2. Cytundeb o ran y rhieni bod lleoliad addysg yn rhoi meddyginiaeth (**Atodiad 2**)
3. Cytundeb Pennaeth y lleoliad addysg i roi meddyginiaeth (**Atodiad 2**)
4. Cadw cofnod o'r feddyginiaeth a gedwir ac a roddir i ddysgwr unigol (**Atodiad 2 & 5**)
5. Cadw cofnod o'r feddyginiaeth a roddir i'r holl ddysgwyr yn ôl dyddiad (**Atodiad 5**)
6. Gofyniad i ddysgwr roddi ei feddyginiaeth i'w hun (**Atodiad 2**)
7. Cofnod hyfforddiant staff – rhoi meddyginiaethau (**Atodiad 8**)
8. Adroddiad am ddigwyddiad gyda meddyginiaeth (**Atodiad 6**)

Dylai cofnodion newydd gael eu cwblhau pan fydd newid i feddyginiaeth neu ddos. Dylai'r lleoliad dysgu sicrhau fod hen ffurflenni'n cael eu nodi'n glir fel rhai amherthnasol mwyach a'u cadw yn unol â'u polisi cadw gwybodaeth.

12. Cadw, mynediad at a gweinyddu meddyginiaeth a dyfeisiadau

(tudalennau 14-17)

Bydd gweithdrefnau cadw, mynediad at, a gweinyddu/rhoddi, bob amser yn gyd-destunol i'r lleoliad ac i ofynion y dysgwr. Fodd bynnag, dylid talu sylw i'r egwyddorion cyffredinol canlynol.

Cyflenwad meddyginiaeth neu ddyfeisiadau

Ni ddylai lleoliadau addysg gadw mwy o feddyginiaeth na sydd ei angen. Dylid gofyn i rieni ddarparu'r dogn priodol o feddyginiaeth. Dylai'r feddyginiaeth fod yn ei gynhwysydd gwreiddiol, ei labelu gydag enw'r dysgwr, enw'r feddyginiaeth, y dos a pha mor aml i'w gymryd, a'r dyddiad dod i ben. Dim ond y canlynol o ran meddyginiaethau a dyfeisiadau a ragnodir y dylai lleoliadau addysg eu derbyn:

- O fewn eu dyddiad
- Label cywir a chlir yn nodi'r cynnwys
- Label ag enw'r dysgwr arno
- Yn cynnwys cyfarwyddiadau ysgrifenedig ar gyfer gweinyddu'r dos a chadw'r feddyginiaeth
- Yn y cynhwysydd/pecyn gwreiddiol a dderbyniwyd oddi wrth y fferylllydd (ac eithrio inswlin sydd fel arfer ar gael mewn pen neu bwmp inswlin)

Pan fod meddyginiaeth heb ei ragnodi'n cael ei gadw gan y lleoliad addysg, e.e. paracetamol hylif, dylai hwnnw:

- Fod o fewn ei ddyddiad
- Label cywir a chlir yn nodi'r cynnwys
- Label ag enw'r dysgwr arno
- Yn cynnwys cyfarwyddiadau ysgrifenedig ar gyfer gweinyddu'r dos a chadw'r feddyginiaeth gallai hwn fod oddi wrth y rhiant
- Yn ei gynhwysydd/pecyn gwreiddiol

Rhaid cofnodi'n ffurfiol **bob** cofnod o roddi meddyginiaeth gan ddefnyddio **Atodiad 2**. Mae hyn yn cynnwys: meddyginiaeth brys, meddyginiaeth heb ei ragnodi (e.e. paracetamol) a chyffuriau a reolir.

Derbyn/dychwelyd meddyginiaeth (gan gynnwys ei gludo i'r ysgol)

Cyfrifoldeb y rhieni/gofalwyr yw dod â meddyginiaeth eu plant i'r ysgol. Dylai lleoliadau addysg drafod gyda rhieni/gofalwyr sut gaiff y feddyginiaeth ei chludo i'r ysgol a chaiff hyn ei nodi ar y ffurflen ganiatâd (**Atodiad 2**). Rhaid dychwelyd meddyginiaeth yn bersonol i'r rhiant / gofalwr bob tro.

Ysgolion uwchradd: Mae'n bosibl y gall plant hŷn gario/cymryd eu meddyginiaeth eu hun; fodd bynnag rhaid cael caniatâd rhieni/gofalwyr yn gyntaf.

Cadw

Cyfrifoldeb y pennaeth/person dynodedig ydyw yn y pen draw i sicrhau fod meddyginiaethau'n cael eu cadw'n ddiogel yn yr ysgol. Bydd angen i'r pennaeth/person dynodedig sicrhau fod risgiau iechyd sy'n deillio o'r meddyginiaethau'n cael eu rheoli yn unol â Rheoliadau Rheoli Sylweddau Peryglus i Iechyd 2002. Bydd y pennaeth/person dynodedig yn sicrhau bod y feddyginiaeth yn cael ei chadw'n ddiogel ac yn briodol.

Tabl 1 – enghraifft o ddull cadw meddyginiaeth (gan gynnwys cyffuriau a reolir)

Noder: ni fyddwn fyth yn cadw meddyginiaeth mewn blwch cymorth cyntaf o dan unrhyw amgylchiadau.

Math o Feddyginiaeth	Lleoliad
Meddyginiaeth	• Caiff yr holl feddyginiaethau nad ydynt yn rhai brys eu cadw mewn man

nad ydynt yn rhai brys	diogel gyda'r tymheredd neu'r golau wedi eu rheoli'n briodol. Os yw'n gyffur a reolir, y cyngor yw cael mesurau a rheolau diogelu ychwanegol mewn lle. Lleoliad(au) = bydd angen eu pennu gan y lleoliadau unigol
Rheweidiedig	- Mae angen i rai meddyginiaethau fod yn rheweidiedig. Bydd angen i dymheredd yr oergell gael ei monitro'n rheolaidd i sicrhau ei fod yn unol â'r gofynion cadw. - Gellir cadw meddyginiaethau mewn oergell sy'n cynnwys bwyd, ond dylai fod mewn cynhwysydd aerdyn a'i labelu'n glir. - Dylid ystyried oergell feddygol y gellir ei chloi os oes angen cadw llawer o feddyginiaethau. Lleoliad(au) = bydd angen eu pennu gan y lleoliadau unigol
Meddyginiaethau Brys	- Rhaid i feddyginiaeth brys fod ar gael yn rhwydd i ddisgyblion sydd ei hangen ar bob adeg yn ystod y dydd neu yn ystod gweithgareddau oddi ar y safle. - Bydd yr holl staff yn cael gwybod am leoliad y meddyginiaethau brys. - Dylai meddyginiaethau a dyfeisiadau fel mewnanadlyddion asthma, mesurydd glwcos yn y gwaed a phennau adrenalin fod ar gael i ddisgyblion yn rhwydd, a ddim o dan glo. Mae hyn yn arbennig o bwysig i'w ystyried y tu allan i adeiladau'r lleoliad addysg e.e. ar wibdeithiau. - Os yw'r meddyginiaethau brys yn gyffuriau a reolir yna dylid eu cadw mor ddiogel ag sy'n bosibl er mwyn isafu'r risg o gael gafael arnynt heb awdurdod, ond ar yr un pryd galluogi cael gafael arnynt yn gyflym os oes angen mewn argyfwng. Er enghraifft, ni ddylai un aelod o staff gadw'r allwedd i'n bersonol iddo'i hun. - Mae'n gyfreithlon i ddisgybl sydd â chyffur a reolir wedi ei ragnodi iddo gadw'r cyffur hwnnw'n bersonol os yw'n gymwys i wneud hynny, ac ni ddylai drosglwyddo'r cyffur hwnnw i unrhyw ddisgybl neu berson arall heb awdurdod. Mae'n bosibl y bydd angen monitro hyn. - Pan fo staff yn rhoddi meddyginiaethau brys i ddisgybl, caiff hyn ei gofnodi. Lleoliad(au) = bydd angen eu pennu gan y lleoliadau unigol

Caiff pob mewnanadlydd asthma ei gadw mewn cynhwysydd glân di-lwch.

Cael gafael ar feddyginiaeth

Mae'n bwysig fod disgyblion yn cael gwybod ble mae'r feddyginiaeth yn cael ei chadw a sut y gael gafael arni. Bydd angen rhoi gwybod i bob aelod o'r staff ble caiff meddyginiaethau'r disgyblion eu cadw a sut i gael gafael arnynt yn unol â Deddf Diogelu Data 1998 (pwynt 6 a 7).

Cael gwared ar feddyginiaethau

Pan na fydd angen y feddyginiaeth mwyach, bydd angen ei dychwelyd i'r rhiant/gofalwr er mwyn iddynt gael gwared ar y feddyginiaeth yn ddiogel e.e. ar ddiwedd pob tymor /blwyddyn neu pan fydd y dyddiad y feddyginiaeth wedi dod i ben.

Os na fydd y rhieni/gofalwyr ar gael, yna bydd angen i'r ysgol gael cyngor oddi wrth nyrs yr ysgol am gael gwared ar feddyginiaeth heb ei defnyddio sydd wedi ei gadael yn yr ysgol. Os nad yw'r nyrs ar gael, caiff y feddyginiaeth ei throsglwyddo i'r fferyllfa leol. Mae'n bwysig defnyddio blychau nodwyddau ar gyfer cael gwared ar nodwyddau ac offer miniog a chael gwared arnynt yn briodol.

Gweinyddu / Rhoddi Meddyginiaethau

- Pan fo'r dysgwr yn iau nag 16, mae'n ofynnol cael caniatâd ysgrifenedig oddi wrth y rhieni i roi cymorth neu weinyddu meddyginiaethau a ragnodir, neu na ragnodir, oni bai bod cymhwysedd Gillick wedi cael ei gofnodi.
- Pan fo'r feddyginiaeth wedi cael ei rhagnodi i'w chymryd ar adegau sy'n caniatáu'r cwrs dyddiol o feddyginiaeth i gael ei rhoddi yn y cartref, dylai rhieni geisio gwneud hynny, hynny yw cyn ac ar ôl yr ysgol a gyda'r nos. Ceir enghreifftiau pan na fydd hyn yn briodol.
- Ni ddylai dysgwyr iau nag 16 fyth dderbyn aspirin neu debyg oni bai ei fod wedi ei rhagnodi iddynt.
- Oni bai fod yna gynllun cytunedig i'r dysgwr weinyddu'r feddyginiaeth ei hun (16 oed neu hŷn neu gymhwysedd Gillick), dylai'r holl feddyginiaeth gael ei gweinyddu gan aelod o staff. Mewn achosion eraill, mae'n bosibl y bydd angen ei goruchwyllo yn unol â'r CGIU.
- Dim ond staff sydd wedi derbyn hyfforddiant priodol ddylai roi meddyginiaeth. Dylai symudiadau a lleoliad y staff hyfforddedig hwn bob amser fod yn gysylltiedig â'r dysgwyr y maen nhw'n eu cefnogi.
- Dylai staff wirio'r dos mwyaf a faint o amser ers y rhoddwyd unrhyw ddos blaenorol.
- Bydd yn ofynnol i rai gweithredoedd meddygol gael eu gweinyddu gan oedolyn o'r un rhywedd â'r dysgwr, ac mae'n bosibl y bydd angen i ail oedolyn dystio hynny. Rhaid rhoi ystyriaeth i feddyliau a theimladau o ran y nifer a rhywedd y sawl sy'n cynorthwyo wrth ddarparu gofal o'r fath. Nid oes unrhyw ofyniad cyfreithiol i gael mwy nag un person yn cynorthwyo. Dylid cytuno ar hyn a'i nodi yn y CGIU a'r asesiad risg.
- Dylai'r lleoliad addysg gael polisi gofal personol. Dylai hwn gael ei ddilyn, oni bai bod cytuno ar drefniadau eraill, a bod hynny wedi ei gofnodi yn CGIU y dysgwr.
- Os yw dysgwr yn gwrthod ei feddyginiaeth, dylai staff gofnodi hyn a dilyn y gweithdrefnau diffiniedig a hysbysu rhieni cyn gynted â phosibl. Os yw dysgwr yn camddefnyddio unrhyw feddyginiaeth, dylid rhoi gwybod i'w rieni cyn gynted â phosibl. Dylai'r lleoliad addysg ofyn i rieni geisio cael cyngor gofal iechyd fel sy'n briodol. Os na ellir cysylltu â rhieni ar unwaith, mae angen i staff ystyried cael cyngor gofal iechyd ar unwaith.
- Dylai staff sy'n ymwneud â gweinyddu meddyginiaeth fod yn gyfarwydd â sut mae dysgwyr yn rhoi caniatâd am driniaeth. Gellir cael gwybodaeth bellach am hyn oddi wrth Lywodraeth Cymru *Patient Consent to Examination and Treatment – Revised Guidance* (NHS, 2008)19.

Dylai'r holl staff sy'n cefnogi ymweliadau oddi ar y safle gael eu gwneud yn ymwybodol o'r dysgwyr sydd ag anghenion gofal iechyd. Dylent dderbyn y wybodaeth ofynnol i sicrhau fod staff yn gallu hwyluso profiad cyfartal i'r dysgwr. Gallai'r wybodaeth hon gynnwys materion iechyd a diogelwch, beth i'w wneud mewn argyfwng ac unrhyw gefnogaeth ychwanegol arall sy'n ofynnol i'r dysgwr, gan gynnwys meddyginiaeth ac offer.

Rheweiddiad

Mae angen cadw rhai meddyginiaethau mewn rhewgell. Bydd angen i dymheredd y rhewgell gael ei fonitro'n rheolaidd i sicrhau ei fod yn unol â gofynion cadw'r feddyginiaeth. Gellir cadw meddyginiaethau mewn oergell sy'n cynnwys bwyd, ond dylai gael ei gadw mewn cynhwysydd aerdyn a'i labelu'n glir. Dylid ystyried oergell feddygol y gellir ei chloi os oes angen cadw llawer o feddyginiaethau.

Meddyginiaethau brys

Rhaid i feddyginiaeth frys fod ar gael yn rhwydd i ddysgwyr sydd ei hangen ar bob adeg yn ystod y dydd ar y safle neu mewn gweithgareddau oddi ar y safle. Dylai meddyginiaethau a dyfeisiadau fel mewnanadlydd asthma, mesuryddion lefel glwcos yn y gwaed a phen

adrenalin fod ar gael yn rhwydd i ddysgwyr a heb eu cloi i ffwrdd. Mae hyn yn arbennig o bwysig i'w ystyried y tu allan i adeiladau'r lleoliad e.e. ar wibdaith. Os taw cyffur a reolir yw'r feddyginiaeth frys dylid ei chadw mor ddiogel ag sy'n bosibl er mwyn isafu'r risg o fynediad ati heb awdurdod, ond ar yr un pryd dylid medru cael mynediad cyflym ato os allai hynny fod yn angenrheidiol mewn argyfwng. Er enghraifft, ni ddylid cadw allwedd i'n bersonol gan aelod o staff. Mae'n gyfreithlon i ddysgwr sydd wedi cael cyffur a reolir wedi ei ragnodi iddo ei gadw ar ei berson, os yw'n gymwys iddo wneud hynny, ac ni ddylai ei drosglwyddo i ddysgwr arall na pherson arall heb awdurdod. Bydd gweithdrefnau monitro bob amser yn gyd-destunol i'r lleoliad addysg. Pan fo staff yn gweinyddu meddyginiaeth frys i'r dysgwr, dylai hyn gael ei gofnodi.

Meddyginiaeth nad yw'n frys

Dylai'r holl feddyginiaeth nad yw'n frys gael ei chadw mewn man diogel gyda'r tymheredd priodol neu reolaeth golau. Os yw'n gyffur a reolir, cynghorir bod mesurau a rheolau diogelwch ychwanegol ar gael.

Newid dos / meddyginiaeth

Os dderbynnir cyfarwyddyd am newid dos meddyginiaeth ni ddylai ysgolion newid yn ôl cyfarwyddyd y disgybl/rhieni/gofalwyr yn unig, ond dylid gofyn am dystiolaeth oddi wrth weithiwr iechnyd proffesiynol.

Os nad yw'r gwaith papur perthnasol yn cael ei ddarparu ar ddiwrnod penodol gan osod y disgybl mewn risg, bydd angen i'r pennaeth/person dirprwyedig asesu'r risg ac mae ganddo'r hawl i wrthod derbyn y disgybl i'r ysgol nes bod y gwaith papur perthnasol yn cael ei ddarparu yn unol â'r polisi hwn.

Effeithiau croes

Os yw'r disgybl yn profi effeithiau croes yn dilyn gweinyddu/rhoddi'r feddyginiaeth bydd angen i'r lleoliad weinyddu cymorth cyntaf neu gysylltu â'r gwasanaethau brys yn ôl y gofyn a chysylltu â'r rhieni /gofalwyr ar unwaith. Caiff yr effaith croes ei chofnodi ar y daflen cofnodi meddyginiaeth yn **Atodiad 5**.

Camgymeriadau Meddyginiaeth

Os yw staff yn y lleoliad yn anghofio rhoddi meddyginiaeth, yn ei rhoddi'n hwyr, yn darparu'r dos anghywir o'r feddyginiaeth, darparu dos ychwanegol, yn rhoddi'r feddyginiaeth heb ganiatâd, yn rhoddi'r feddyginiaeth drwy aelod o staff heb ei hyfforddi neu'n rhoddi'r feddyginiaeth i'r plentyn anghywir, yna bydd angen rhoi gwybod am hyn i'r pennaeth/person dirprwyedig i gael cyngor oddi wrth weithiwr iechnyd proffesiynol neu drin y disgybl yn unol â gweithdrefnau meddygol mewn argyfwng os yw'n ofynnol. Bydd angen cysylltu â'r rhieni/gofalwyr ar unwaith a bydd angen cwblhau ffurflen digwyddiad. **Atodiad 7**

13. Gweithdrefnau mewn argyfwng

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau fod polisi mewn lle i ddelio gyda sefyllfaoedd brys. Dylai staff wybod pwy sy'n gyfrifol am y polisi, enwebu pobl ar gyfer cymorth cyntaf a sut i ddelio gydag anghenion gofal iechnyd cyffredinol. Mewn sefyllfaoedd pan fo'n ofynnol cael cymorth brys, dylid ffonio 999 ar unwaith. Dylai'r staff wybod am leoliad cofnodion gofal iechnyd dysgwyr a manylion cyswllt mewn argyfwng.

Pan fo CGIU gan ddysgwr, dylai hyn ddiffinio'n glir beth yw argyfwng ac esbonio beth i'w wneud. Dylid gwneud staff yn ymwybodol o symptomau a gweithdrefnau argyfwng.

Dylai dysgwyr eraill yn y lleoliad addysg hefyd wybod beth i'w wneud yn gyffredinol mewn argyfwng, fel hysbysu aelod o staff ar unwaith. Os oes angen i ddysgwr fynd i'r ysbyty, dylai aelod o staff aros gyda'r dysgwr nes bod rhiant yn cyrraedd. Mae hyn yn cynnwys mynd gyda'r dysgwr yn yr ambiwlans i'r ysbyty. Dylai bod gan yr aelod o staff fanylion am unrhyw anghenion gofal iechyd a meddyginiaeth y gwyddys amdanynt. **Atodiad 6** Mae hwn hefyd yn cynnwys gwybodaeth am weithdrefnau gwacau'r adeilad yn sgil tân gan gynnwys ar gyfer disgyblion yng nghanol proses catheter.

14. Hyfforddiant

Bydd yr ALI yn cysylltu â'r lleoliadau addysg i ymgymryd â dadansoddiad anghenion hyfforddi i sicrhau fod hyfforddiant priodol yn cael ei ddarparu yn ôl y gofyn. Gallai ysgolion hefyd ofyn am hyfforddiant drwy'r Gwasanaeth Nyrs Ysgol ar gyfer anghenion gofal iechyd penodol fel diabetes, asthma ac epipen.

Rhaid i gyrff llywodraethu sicrhau bod staff sy'n gwirfoddoli neu ar gontract i gefnogi'r rhai ag anghenion gofal iechyd yn derbyn yr hyfforddiant priodol. Dylai gyrff llywodraethu hefyd sicrhau bod eu polisïau yn gosod allan yn glir sut gaiff nifer digonol o'r staff yma eu dynodi a'u cefnogi.

Wrth gynorthwyo dysgwyr gyda'u hanghenion gofal iechyd, dylid cydnabod ar gyfer sawl ymyrraeth nad yw'n ofynnol cael hyfforddiant arbenigol ac mai rôl y staff yw hwyluso'r dysgwr i ddiwallu ei anghenion gofal iechyd ei hun.

Gall CGIUau adlewyrchu anghenion cymhleth ble mae'n ofynnol i'r staff gael gwybodaeth a hyfforddiant penodol. Gall yr hyfforddiant hwn hefyd fod ar gyfer defnyddio cymhorthion (gellir dangos i staff sut i newid batris) a thechnolegau addasol amrywiol. Os gaiff y rhain eu symbylu gan weithwyr iechyd proffesiynol, gellir gofyn iddynt ddarparu cyngor addas ar gyfer lleoliadau addysg yn ogystal â dysgwyr a theuluoedd.

Dylai'r hyfforddiant a ddarperir fod yn ddigonol i sicrhau fod staff yn gymwys, bod hyder ganddynt yn eu gallu i gefnogi dysgwyr a chyflawni gofynion CGIU. Yn ei hanfod, dylai'r hyfforddiant hwn gynnwys mewnbwn oddi wrth y dysgwr a'r rhieni, sydd yn aml yn chwarae prif rôl wrth ddarparu gwybodaeth am sut y gellir diwallu anghenion. Fodd bynnag, ni ddylid dibynnu ar rieni yn unig i ddarparu hyfforddiant am anghenion gofal iechyd eu plentyn.

Os oes anghenion cymhleth gan ddysgwr, mae'n bosibl y bydd angen mewnbwn oddi wrth wasanaethau gofal iechyd a'r awdurdod lleol a fydd yn gallu hysbysu ac chyfeirio at hyfforddiant a chefnogaeth bellach.

Mae'n bosibl y bydd yr holl staff, boed wedi gwirfoddoli ai peidio i gynorthwyo neu gefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd, yn dod i gyswllt â dysgwyr sydd ag anghenion gofal iechyd. Felly, caiff yr holl staff eu cynghori i gael dealltwriaeth gyffredinol am gyflyrau cyffredin i sicrhau bod symptomau'n cael eu hadnabod a deall ble i gael y cymorth priodol.

Dylai polisïau gynnwys gweithdrefn am sut i godi ymwybyddiaeth am gyflyrau cyffredin, polisi anghenion gofal iechyd a rolau staff wrth gyflawni'r trefniadau. Dylai staff newydd a dros dro gael eu gwneud yn arbennig o ymwybodol am ba fesurau ataliol ac argyfwng sydd mewn lle fel y gall staff gydnabod yr angen am ymyrraeth ac ymateb yn gyflym.

Os nad yw'r staff a hyfforddir sydd fel arfer yn gyfrifol am roddi'r feddyginiaeth, ar gael, dylai'r CGIU osod allan trefniadau amgen. Mae hefyd angen i hwn gael sylw mewn asesiad risg a chynllunio gweithgareddau oddi ar y safle. **(Atodiad 8)**

15. Adolygu polisiau, trefniadau a gweithdrefnau

Bydd yr ALI yn ceisio sicrhau fod yr holl bolisiau a gweithdrefnau'n cael eu hadolygu'n rheolaidd ac yn monitro'r ffordd mae'r ysgol yn gweithredu'r polisi hwn.

Dylai cyrff llywodraethu sicrhau fod yr holl bolisiau, trefniadau a gweithdrefnau'n cael eu hadolygu'n rheolaidd yn eu hysgol. Mae'n bosibl y bydd yn ofynnol i CGIUau gael adolygiadau cyson yn dibynnu ar yr angen gofal iechyd; dylai hyn gynnwys yr holl randdeiliaid allweddol gan gynnwys, ble y bo'n briodol, y dysgwr, rhieni, gweithwyr addysg ac iechyd proffesiynol a chyrrff perthnasol eraill.

Trefniadau yswiriant

Mae'r ALI yn dilyn ei oblygiad cyfreithiol i ddarparu yswiriant i ddysgwyr ag anghenion gofal iechyd, sydd o lefel briodol ar gyfer gweithgareddau ysgol, gan gynnwys gweithgareddau oddi ar y safle. Caiff hwn ei adolygu'n flynyddol i gymryd unrhyw newid angenrheidiol i ystyriaeth.

Dylai cyrff llywodraethu lleoliadau addysg a gynhelir sicrhau bod lefel briodol o yswiriant mewn lle i gynnwys gweithgareddau'r lleoliad wrth gefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd. Dylai lefel yr yswiriant adlewyrchu lefel y risg yn briodol. Mae'n bosibl y bydd angen cyflenwi ychwanegol ar gyfer rhai gweithgareddau, e.e. gweithgareddau oddi ar y safle i ddysgyr ag anghenion penodol.

Gweithdrefn gwyno CBSMT

Os nad yw'r dysgwr neu'r rhiant yn fodlon gyda threfniadau gofal iechyd y lleoliad addysg mae hawl ganddynt gwyno. Rhaid i'r corff llywodraethu hysbysu ei weithdrefn gwyno ffurfiol, gan gynnwys sut all cwynion gynyddu mewn difrifoldeb o athro i'r pennaeth ac yna i'r corff llywodraethu. Mae polisi cwyno'r ysgol yn datgan fod penderfyniad y corff llywodraethol yn derfynol a'r unig atebolrwydd i'r awdurdod lleol yw os yw'r sawl sy'n cwyno'n gofyn i'r ALI adolygu'r prosesau a ddilynwyd ond nid y penderfyniad a gafwyd. Dylai gweithdrefn gwyno ysgolion hefyd gael ei grynhoi ym mholisi'r ysgol ar gyfer cefnogi dysgwyr ag anghenion gofal iechyd.

Os yw'r gwyn yn berthnasol i Ddeddf Cydraddoldeb 2010, yna gellir ystyried herio i Dribiwnlys Anghenion Addysg Arbennig Cymru (TAAAC).

Hunan Barch

Yn ychwanegol at y goblygiadau addysgiadol, ceir goblygiadau cymdeithasol ac emosiynol gyda chyflyrau meddygol. Gall plant a phobl ifanc fod yn hunan ymwybodol am eu cyflwr a gall rhai gael y profiad o fwlio, neu ddatblygu anhwylderau emosiynol fel gorbryder neu iselder o gwmpas eu cyflwr meddygol.

Yn benodol, gall absenoldebau yn sgil problemau iechyd effeithio ar gyrhaeddiad addysgol plentyn neu berson ifanc, yr effaith ar eu gallu i ryngweithio gyda'u cymheiriaid ac effeithio ar eu llesiant ac iechyd emosiynol yn gyffredinol. Dylai

ailintegreiddio yn ôl i'r lleoliad gael ei gefnogi'n gywir fel bod plentyn neu berson ifanc sydd â chyflwr meddygol yn ymgysylltu'n llwyr â dysgu a ddim yn syrthio'n ôl pan na fydd yn gallu bod yn bresennol. Mae hefyd angen i absenoldebau byr dymor a chyson, gan gynnwys y rheini ar gyfer apwyntiadau sy'n gysylltiedig â chyflwr meddygol plentyn neu berson ifanc gael eu rheoli'n effeithiol gan osod cefnogaeth briodol mewn lle i gyfyngu ar yr effaith ar y cyrhaeddiad addysgiadol, emosiynol a llesiant cyffredinol plentyn neu berson ifanc.

Hunan Barch a Dysgu:

- Y mae'n bwysig peidio â gwneud rhagdybiaethau am gryfderau a gwendidau yn seiliedig ar anawsterau canfyddedig plentyn neu berson ifanc
- Dylech ganiatáu peth risg i gael ei gymryd a chefnogi methiannau – rydym yn dueddol o gysgodi plant a phobl ifanc ag anableddau corfforol
- Rhowch lawer o brofiadau a chyfleoedd amrywiol
- Dylech gynnwys y plentyn a'r person ifanc wrth osod targed a gofyn iddo beth hoffai ei wella a'i flaenoriaethu
- Peidiwch â cheisio cael perffeithrwydd
- Gofal wrth ganmol – mae canmoliaeth afrealistig yn ddiystyr a bydd plentyn neu berson ifanc yn colli crediniaeth gyda chymheiriaid os yw'n cael ei organmol – mae plant a phobl ifanc yn gwybod!

Hunan Barch a Chyfeillgarwch:

- Mae'n bosibl y bydd angen cynorthwyydd addysgu (CA) ar rai plant a phobl ifanc sy'n cael ei aseinio am nifer penodol o oriau y dydd i gefnogi anghenion corfforol a dysgu. Mae angen i staff fod yn sensitif o ran goblygiadau a risgiau hyn a bod yn ystyrlon nad yw'r CA yn cefnogi'n llwyr, nac yn dyfod yn ffrind gorau ac eiriolwr yn gyfan gwbl i'r plentyn. Mae angen i blant a phobl gael amrywiaeth o bobl yn y rolau hyn, yn yr un modd â'u cymheiriaid.
- Ni ddylai'r CA lynu wrth ymyl plentyn neu berson ifanc yn ystod gwersi – dylai symud i ffwrdd ar adegau yn ystod y dydd, gan alluogi cymheiriaid i ryngweithio a chefnogi ei gilydd.
- Gall systemau 'bydi', partneriaid siarad a grwpiau bach i gyd helpu i hwyluso cyfeillgarwch a chynyddu hyder y plant hynny sydd angen anogaeth i wneud ffrindiau.

Hunan Barch a Llesiant

- Gall plant a phobl ifanc ag anghenion meddygol cymhleth fod yn ddiffygiol o ran hyder yn enwedig os yw eu hanawsterau yn peri iddynt sefyll allan a cholli rhannau o'u gwersi.
- Yn eithaf aml, mae anghenion plant a phobl ifanc yn weladwy i eraill, gan wneud plant eraill yn nerfus mynd atynt. Bydd yn arbennig o bwysig yn yr amgylchiadau hyn fod ymwybyddiaeth o gyflwr y plentyn (o fewn rheswm) yn cael ei rhannu rhwng staff a phlant eraill i gynyddu derbyn a chynhwysiant.
- Gall plant a phobl ifanc ag anghenion corfforol/meddygol cymhleth ei chael hi'n anodd ymuno mewn gemau yn yr iard chwarae a bydd angen i staff fod yn

ymwybodol o'r cyfyngiadau hyn a darparu addasiadau llawn hwyl neu rywbeth gwahanol i alluogi'r plant i deimlo'u bod yn cael eu cynnwys fel rhan o'r grŵp.

- Gall cynnydd o ran absenoldebau ac apwyntiadau meddygol hefyd olygu fod y plentyn neu berson ifanc yn teimlo gorbryder gan fod gan y plant eraill gyfeillgarwch sefydledig neu eu bod nhw wedi colli gwaith pwysig mewn gwersi a theimlo nad ydynt yn gallu cadw i fyny gyda gweddill y dosbarth. Bydd yn bwysig bod lleoliad yn monitro a chefnogi'r plentyn neu berson ifanc, fel sy'n ofynnol.

Atodiad 1: Ymarfer Annerbyniol

[Cefnogi Dysgwyr ag Anghenion Gofal IEchyd. Canllawiau Llywodraeth Cymru 215/2017. Page 27](#)

RHAID DILYN HWN

Nid yw'r canlynol yn ymarfer derbyniol:

- Atal dysgwyr rhag mynychu lleoliad addysg yn sgil eu hanghenion gofal iechyd, oni bai bod mynychu'r lleoliad yn debygol o achosi niwed i'r dysgwr neu eraill
- Atal dysgwyr rhag gael mynediad hawdd at eu hanadlyddion neu feddyginiaeth arall, a'u hatal rhag cymryd eu meddyginiaeth pan a ble y bo'n angenrheidiol
- Tybio bod yr un driniaeth yn ofynnol i bob dysgwr â'r un cyflwr
- Anwybyddu safbwyntiau'r dysgwr neu ei rieni/gofalwyr neu anwybyddu tystiolaeth neu farn gofal iechyd (er y gellir holi am y safbwyntiau hyn gan gael safbwyntiau ychwanegol yn gyflym)
- Anfon dysgwyr ag anghenion gofal iechyd adref yn aml neu eu hatal rhag aros ar gyfer gweithgareddau normal gan gynnwys cinio, oni bai fod hyn wedi ei benodi'n briodol yn ei CGIU
- Anfon dysgwr sydd wedi mynd yn sâl neu sydd angen cymorth, i ystafell feddygol neu brif swyddfa heb gwmni neu gyda rhywun na all ei fonitro'n gywir
- Cosbi dysgwr am ei gofnod presenoldeb os yw'r absenoldeb yn berthnasol i'w anghenion gofal iechyd. Ni ddylai 'absenoldebau a awdurdodir' yn cynnwys apwyntiadau gofal iechyd, amser i deithio i'r ysbyty neu apwyntiad, ac amser adferiad yn dilyn triniaeth neu salwch gael eu defnyddio i gosbi'r dysgwr mewn unrhyw ffordd. Mae hyn yn cynnwys,

ond nid yw wedi ei gyfyngu i gyfranogi mewn gweithgareddau, triplau neu wobrau sy'n cael eu hannog drwy gofnodion presenoldeb

- Gofyn am addasiadau neu amser ychwanegol ar gyfer dysgwr yn hwyr yn y dydd. Dylid gwneud cais amdanynt mewn da bryd. Dylid hefyd roi ystyriaeth i addasiadau neu amser ychwanegol sydd ei angen mewn ffug arholiadau neu brofion eraill.
- Atal dysgwyr rhag yfed, bwyta neu fynd i'r tŷ bach pryd bynnag y bo angen er mwyn rheoli eu hanghenion gofal iechyd yn effeithiol
- Gofyn bod rhieni / gofalwyr, neu fel arall gwneud iddynt deimlo bod raid, iddynt fod yn bresennol yn y lleoliad addysg, trip neu weithgaredd arall oddi ar y safle i roddi meddyginiaeth neu ddarparu cymorth gofal iechyd i'r dysgwr, gan gynnwys materion yn ymwneud â'r toiled
- Disgwyl neu beri i riant/gofalwr roi'r gorau i'w waith neu ymrwymadau eraill am fod y lleoliad addysg wedi methu â chefnogi anghenion gofal iechyd y dysgwr
- Gofyn i ddysgwr adael yr ystafell ddosbarth neu weithgaredd os yw angen cael meddyginiaeth nad yw'n bersonol* neu fwyta bwyd** yn unol â'i anghenion iechyd
- Atal neu greu rhwystrau dianghenraid i gyfranogiad dysgwr mewn unrhyw agwedd o'i addysg, gan gynnwys triplau e.e. drwy ofyn bod rhiant / gofalwr yn gwmni i'r dysgwr.

* At ddibenion eglurder, mae 'nad yw'n bersonol' yn berthnasol i feddyginiaeth i rannau o'r corff nad ydynt yn bersonol.

** Yn unol â pholisïau iechyd a diogelwch yr ysgol.

ATODIAD 2

Ysgol XXX

Gallwch atodi ffoto o'r plentyn
yma

CANIATÂD RHIANT/GOFALWR I'R YSGOL WEINYDDU MEDDYGINIAETH I DDISGYBL TO A PUPIL

- Ni fydd ein hysgol yn rhoi meddyginiaeth i'ch plentyn oni bai eich bod chi'n cwblhau ac yn arwyddo'r ffurflen hon.
- Os oes angen rhoi mwy nag un feddyginiaeth, dylid cwblhau ffurflen ar wahân ar gyfer pob un.
- Rhaid cwblhau ffurflen newydd pan fydd newid i'r dos.
- Pan gaiff meddyginiaeth ei rhagnodi i'w chymryd ar adegau y gellir gwneud hynny adref, dylai rhieni geisio gwneud hynny e.e. cyn ac ar ôl ysgol a gyda'r nos. Fodd bynnag rydym yn deall y bydd adegau pan na fydd hyn yn briodol.
- Caiff rhieni / gofalwyr eu hysbysu yn ôl polisi'r ysgol pan fydd plentyn yn gwrthod ei feddyginiaeth neu pan gaiff meddyginiaeth frys ei rhoddi.
- Gall rhieni/ gofalwyr ofyn i weld cofnodion.
- Yn ddieithriad, ni ddylai disgyblion rannu eu meddyginiaeth am unrhyw reswm gyda disgybl arall.

Enw'r plentyn	
Dyddiad geni	
Dosbarth	
Anghenion Gofal Iechyd	
Meddyginiaeth Reolaidd Neu Frys	
Meddyginiaeth	
Noder: rhaid i'r feddyginiaeth fod yn ei gynhwysydd gwreiddiol os gafodd ei dosbarthu gan y fferyllfa.	
Enw, math a chryfder y feddyginiaeth (<i>yn ôl y disgrifiad ar y cynhwysydd</i>)	
Dyddiad dosbarthwyd	
Dyddiad dod i ben	
Dos ac amllder y feddyginiaeth	
Dull rhoddi /gweinyddu	
Amseru'r feddyginiaeth	
Hyd y driniaeth	
Gofalon arbennig	
Gofynion arbennig ar gyfer rhoddi meddyginiaeth e.e. dau aelod o staff yn bresennol, yr un rhywedd â'r disgybl.	
Gofynion cadw	
Pwy fydd yn dod â'r feddyginiaeth i'r ysgol a pha mor aml?	
Pwy fydd yn derbyn y feddyginiaeth?	
A yw trin y cyflwr meddygol yn cael effaith ar ymddygiad neu allu i ganolbwyntio?	
Oes yna unrhyw sgil effeithiau y mae angen i'r ysgol wybod amdanynt?	
Oes yna unrhyw feddyginiaeth sy'n cael ei roddi y tu allan i'r diwrnod ysgol y mae angen i ni wybod amdano? Oes yna	

unrhyw sgil effeithiau y dylem fod yn ymwybodol ohonynt?		
Unrhyw gyfarwyddiadau eraill		
A yw'r disgybl i roi'r feddyginiaeth i'w hun o dan oruchwyliaeth, o leoliad ble y caiff ei gadw?	Ie / Na	(rhowch gylch) <i>Os ie, rhaid i'r disgybl arwyddo datganiad hefyd *</i>
A yw'r disgybl am gadw'r feddyginiaeth ei hun a'i rhoi i'w hun?	Ie / Na	(rhowch gylch) <i>Os ie, rhaid i'r disgybl arwyddo datganiad hefyd *</i>
Gweithdrefnau i'w dilyn mewn argyfwng		
Os oes gan yr ysgol fewnanadlydd brys/argyfwng: Os yw eich plentyn wedi ei ragnodi gyda mewnanadlydd, ydych chi wedi rhoi caniatâd i'ch plentyn ddefnyddio mewnanadlydd brys/argyfwng yr ysgol ar ffurflen ganiatâd ar wahân?	Ie / Na	(rhowch gylch)
Dyddiad adolygu a gytunwyd	<i>I'w gwblhau gyda'r ysgol</i>	
Enw'r aelod o staff sy'n gyfrifol am yr adolygiad	<i>I'w gwblhau gyda'r ysgol</i>	
CYNLLUNIAU GOFAL IECHYD UNIGOL (CGIU)		
Cynllun Gofal Iechyd oddi wrth weithiwr iechyd proffesiynol wedi ei atodi os yw'n briodol	Ie / Na	(rhowch gylch)
CGIU wedi ei greu gan yr ysgol a'i atodi os yw'n briodol (Atodiad 3)	Ie / Na	(rhowch gylch)
Canllawiau a ddarparwyd gan iechyd wedi eu hatodi os yw'n briodol e.e. taflen gwybodaeth am y claf	Ie / Na	(rhowch gylch)
Dyddiad adolygu'r uchod		
Manylion Cyswllt	Cyswllt 1	Cyswllt 2
Enw		

Rhif ffôn yn ystod y dydd		
Perthynas â'r plentyn		
Cyfeiriad		
Cod Post		
Er buddiannau gorau'r disgybl, mae'n bosibl y bydd angen i'r ysgol rannu gwybodaeth gyda staff yr ysgol a gweithwyr proffesiynol eraill am anghenion gofal iechyd eich plentyn e.e. staff nyrsio.	Ie / Na (rhowch gylch)	
Ydych chi'n rhoi eich caniatâd i'r wybodaeth hon gael ei rhannu?		
• Rwyf wedi darllen a chytunaf y gall yr ysgol roddi meddyginiaeth yn unol â pholisi'r ysgol. Deallaf fy ngoblygiadau fel rhiant/gofalwr o dan ganllawiau Llywodraeth Cymru (http://learning.gov.wales/resources/browse-all/supporting-learners-with-healthcare-needs/?skip=1&lang=en). • Mae'r wybodaeth uchod, hyd eithaf fy ngwybodaeth, yn gywir ar adeg ei hysgrifennu a rhoddaf ganiatâd i'r ysgol roddi/weinyddu'r feddyginiaeth yn unol â'r wybodaeth a roddir uchod ac ym mholisi'r ysgol. • Byddaf yn hysbysu'r ysgol am unrhyw wybodaeth newydd oddi wrth weithwyr iechyd proffesiynol mewn perthynas â'm plentyn, e.e. os oes yna unrhyw newidiadau mewn dos neu amllder neu os yw'n cael ei stopio. Byddaf yn sicrhau fod hyn yn ysgrifenedig oddi wrth y gweithiwr iechyd proffesiynol. • Deallaf mai fy nghyfrifoldeb i yw adnewyddu cyflenwad y feddyginiaeth yn yr ysgol a chasglu meddyginiaeth sy'n hŷn na'i dyddiad neu heb ei defnyddio. • Pan na fydd meddyginiaeth gywir ar gael yn rhwydd ar ddiwrnod penodol, a bod hynny'n peri risg i'r plentyn, mae hawl gan y pennaeth wrthod i fy mhlentyn gael derbyniad i'r ysgol nes bod y feddyginiaeth ragddywededig yn cael ei darparu. • Fy nghyfrifoldeb i yw darparu meddyginiaeth o fewn ei dyddiad cywir a'i labelu'n gywir. • Rhoddaf ganiatâd i'r wybodaeth ar y ffurflen gael ei rhannu gyda gweithwyr iechyd proffesiynol / gofal mewn argyfwng. • Os yw fy mhlentyn wedi derbyn unrhyw feddyginiaethau brys cyn dod i'r ysgol, byddaf yn hysbysu'r pennaeth / aelod dynodedig o staff yr ysgol cyn bod yr ysgol yn dechrau.		
Llofnod Rhiant / Gofalwr:		
Dyddiad:		

Hoffwn i fy mhlentyn roddi ei feddyginiaethau i'w hun a/neu eu cario ei hun.

Llofnod y rhiant / gofalwr:	

Dyddiad:	

*Os ie i'r cwestiynau hyn: Rwyf yn cytuno i roddi fy meddyginiaeth i mi fy hun a/neu ei chario. Os byddaf yn gwrthod rhoddi'r feddyginiaeth i fy hun yn ôl yr hyn a gytunwyd, yna caiff y cytundeb hwn ei adolygu.

Llofnod y Disgybl:	
Dyddiad:	

*****

CYTUNDEB PENNAETH / PERSONAU DIRPRWYEDIG I RODDI MEDDYGINIAETH

Cytunir y bydd (nodwch enw'r plentyn)..... yn derbyn
(nodwch enw a faint o'r feddyginiaeth) .....
.....am (nodwch yr amser y dylid rhoddi'r feddyginiaeth) .....
.....

Bydd (enw'r disgybl)..... yn derbyn
ei meddyginiaeth / yn cael goruchwyliaeth wrth gymryd y feddyginiaeth gan (nodwch enw'r
aelod o staff) .....
.....

Bydd y trefniant hwn yn parhau tan (e.e. un ai pan ddaw'r driniaeth i ben neu yn ôl
cyfarwyddyd y rhieni / gofawyr).....
.....

Enw (pennaeth/person dirprwyedig): .....

Arwyddwyd:.....Dyddiad: .....

.....

- ☐ Cynllun gofal iechyd unigol mewn lle; NEU
- ☐ Nid yw Cynllun gofal iechyd unigol yn ofynnol

Atodiad 3
Ysgol XXXX

Model Cynllun gofal iechyd unigol (CGIU)

(Mabwysiadwyd o www.medicalconditionsatschool.org.uk)

Atodwch ffoto o'r disgybl i'r
CGIU

Dolenni i dempledi CGIU ar gyfer cyflyrau meddygol penodol:
<http://medicalconditionsatschool.org.uk/>

Nodwch: mae hwn yn CGIU cynhwysfawr iawn. Nid fydd pob adran yn gymwys. Dim ond yr adrannau sy'n berthnasol ac o ddefnydd i ofal y disgybl sydd eu hangen ar yr ysgol.

Os yw gweithwyr iechyd proffesiynol eisoes wedi darparu eu Cynlluniau Gofal Iechyd eu hunain, mae'n bosibl na fydd angen i'r ysgol greu CGIU mor hir, gyhyd ag y bo'r un o'r gweithiwr iechyd proffesiynol yn cynnwys yr holl wybodaeth sydd ei hangen ar yr ysgol.

Dilynir Adran 4 y polisi wrth ddatblygu'r CGIU hwn.

1. GWYBODAETH AM Y DISGYBL

1.1 Manylion am y Disgybl

Enw'r disgybl:	
Dyddiad geni:	
Grŵp blwyddyn:	
Ysgol Feithrin / Ysgol / Coleg:	
Cyfeiriad:	
Tref:	
Cod post:	
Cyflwr/cyflyrau meddygol <i>Rhowch ddisgrifiad o'r cyflwr / cyflyrau meddygol gan gynnwys disgrifiad o arwyddion, symptomau, sbardunau, ymddygiadau.</i>	
Alergeddau:	
Dyddiad:	
Dogfen i'w diweddarau / ei hadolygu:	
Adolygu sbardunau:	

1.2 Gwybodaeth gyswilt am y teulu

Enw:			
Perthynas:			
Rhif ffôn y cartref:			
Rhif ffôn symudol:			
Rhif ffôn gwaith:			
E-bost:			

1.3 Gwybodaeth hanfodol am anghenion iechyd y disgybl hwn

	Enw	Manylion cyswllt
Nyrs arbenigol (os yw'n gymwys):		
Gweithiwr allweddol:		
Meddyg plant / Paediatregydd Ymgynghorol (os yw'n gymwys):		
Meddyg Teulu:		
Pennaeth:		
Person cyswllt mewn addysg:		
Athro dosbarth:		
Ymwelydd iechyd / nyrs ysgol:		
Cydlynnydd AAA:		
Staff addysgu perthnasol arall:		
Staff cynorthwyol perthnasol arall:		
Person â chyfrifoldeb cyffredinol dros weithredu'r cynllun:		
Person â chyfrifoldeb dros weinyddu / goruchwyllo'r feddyginiaeth:		
Trefniadau cyflenwi pan fo'r ddau berson yma'n absennol:		
Unrhyw ddarparwr darpariaeth amgen:		

Mae gan y disgybl hwn y cyflwr / cyflyrau meddygol canlynol ac mae'r driniaeth ganlynol yn ofynnol.	
Rhoddi / Gweinyddu Meddyginiaeth	Cwblhewch gytundeb y rhiant / gofalwr fel bod yr ysgol yn gallu rhoddi/gweinyddu meddyginiaeth (Atodiad 2) a'i atodi at yr CGIU hwn. Ffurflen 1 = Ffurflen 2 =

1.4 Rhannu gwybodaeth a chadw cofnod

Er buddiannau gorau'r disgybl, mae'n bosibl y bydd angen i'r ysgol rannu gwybodaeth gyda staff yr ysgol a	le / Na (rhowch gylch)

gweithwyr proffesiynol eraill am anghenion gofal iechyd eich plentyn e.e. staff nyrsio.	
Ydych chi'n rhoi eich caniatâd i'r wybodaeth hon gael ei rhannu?	
Pa gofnodion gaiff eu cadw am anghenion gofal iechyd y disgybl a sut gaiff hyn ei gyfathrebu gydag eraill?	

2. MONITRO CYSON (OS YW'N GYMWYS)

Mae rhai cyflyrau meddygol yn gofyn am fonitro i helpu i reoli cyflwr y disgybl.

Pa fonitro sy'n ofynnol?	
Pryd sydd angen gwneud hyn?	
A oes angen unrhyw offer?	
Sut mae gwneud hyn?	
A oes targed? Os felly beth yw'r targed?	

3. SEFYLLFAOEDD BRYD

Mae sefyllfaoedd bryd yn digwydd pan fo angen triniaeth frys ar ddisgybl i ddelio gyda'i gyflwr.

Beth sy'n cael ei hystyried fel sefyllfa frys?	
Beth yw'r symptomau?	
Beth sy'n ei sbarduno?	
Pa fath o weithredu sydd angen ei wneud?	
A oes yna unrhyw weithredu dilynol gofynnol (e.e. profion neu orffwys)?	

4. EFFAITH Y CYFLWR MEDDYGOL A'R FEDDYGINIAETH AR DDYSGU'R DISGYBL

(Datganiad effaith i'w gynhyrchu ar y cyd gan weithiwr iechyd proffesiynol ac athro)

Sut mae cyflwr meddygol neu driniaeth y disgybl yn effeithio ar ddysgu? <i>Hynny yw, cof, cyflymder prosesu, cydsymud ac yn y blaen</i>	

Gweithredu i leddfu'r effeithiau hyn	
A yw'n ofynnol i'r disgybl gael unrhyw asesu pellach i'w ddysgu?	

5. EFFAITH AR DDYSGU'R DISGYBL A GOFAL YN YSTOD PRYDAU BWYD

	Amser	Nodyn
Cyrraedd yr ysgol		
Egwyl bore		
Cinio		
Egwyl pnawn		
Ysgol yn gorffen		
Clwb ar ôl ysgol (os yw'n gymwys)		
Arall		

- ☐ Cyfeiriwch at y dyddiadau cyfathrebu rhwng yr ysgol a'r cartref
- ☐ Cyfeiriwch at gynllun / amserlen yr ysgol

6. GOFAL YN YSTOD PRYDAU BWYD

Pa ofal sy'n ofynnol?	
Pryd ddylid darparu'r gofal hwn?	
Sut gaiff ei roi?	
Os taw meddyginiaeth yw e, faint sydd ei angen?	
Unrhyw ofal arbennig arall gofynnol?	

7. GWEITHGAREDD CORFFOROL

A oes unrhyw gyfyngiadau corfforol a achosir gan y cyflwr / cyflyrau meddygol?	
A oes angen unrhyw ofal ychwanegol ar gyfer gweithgaredd corfforol?	
Gweithredu cyn ymarfer corff	
Gweithredu yn ystod ymarfer corff	
Gweithredu ar ôl ymarfer corff	

8. GWIBDEITHIAU A GWEITHGAREDDAU I FFWRDD O'R YSGOL

Pa anghenion gofal sydd angen digwydd?	
Pryd y mae angen iddo ddigwydd?	
Os yw'n angenrheidiol, os yna rywle i'r gofal ddigwydd?	
Pwy fydd yn gofalu ar ôl meddyginiaeth ac offer?	
Pwy ddylai gael gwybod y tu allan i'r ysgol?	
Pwy fydd yn cymryd cyfrifoldeb cyffredinol o'r disgybl ar y wibdaith?	

9. AMGYLCHEDD YR YSGOL

All amgylchedd yr ysgol effeithio ar gyflwr meddygol y disgybl?	
Sut mae amgylchedd yr ysgol yn effeithio ar gyflwr meddygol y disgybl?	
Pa newidiadau all yr ysgol eu gwneud i ddelio gyda'r materion hyn?	
Lleoliad ystafell feddygol yr ysgol	

10. ANGHENION ADDYSGIADOL, CYMDEITHASOL AC EMOSIYNOL

Mae'n bosibl y bydd rhaid i ddisgyblion â chyflyrau meddygol fod yn bresennol mewn apwyntiadau clinig i adolygu eu cyflwr. Mae'n bosibl y bydd yr apwyntiadau hyn yn gofyn am ddiwrnod llawn o absenoldeb ac ni ddylent gyfri tuag at gofnod presenoldeb y disgybl.

A yw'n debygol y bydd angen amser rhydd ar y disgybl oherwydd ei gyflwr?	
Beth yw'r broses dal i fyny ar ôl colli gwaith oherwydd absenoldebau?	
A yw'n ofynnol i'r disgybl gael rhagor o amser i gadw i fyny gyda'r gwaith?	
A yw'n ofynnol i'r disgybl gael cefnogaeth ychwanegol mewn gwersi? Os oes, beth?	
Oes yna sefyllfa pan fydd angen i'r disgybl adael yr ystafell ddosbarth?	
A yw'n ofynnol i'r disgybl gael cyfnodau o orffwys?	
A yw'n ofynnol i'r disgybl gael cefnogaeth emosiynol?	

Oes 'bydi' gan y disgybl hwn e.e. help i gario bagiau i'r gwersi?	

11. HYFFORDDIANT STAFF

Cyfrifoldeb y cyrff llywodraethu yw sicrhau fod staff wedi derbyn hyfforddiant priodol i edrych ar ôl disgybl o ran gweinyddu gofal iechyd, cymhorthion a thechnolegau addasol. Dylai staff ysgol gael eu rhyddhau i fynychu unrhyw sesiynau hyfforddiant angenrheidiol y cytunir sydd eu hangen arnynt.

Pa hyfforddiant sy'n ofynnol?	
Pwy sydd angen cael ei hyfforddi?	
A yw'r hyfforddiant wedi ei gwblhau?	
Llofnod Pennaeth/person dirprwyedig	

13. TRAFNIDAETH I'R YSGOL

Pa drefniadau a roddwyd mewn lle?	
Pwy fydd yn cwrdd â'r disgybl yn yr ysgol?	

14. GOFAL PERSONOL

O ran disgyblion sydd yn gofyn cael gofal i rannu personol o'r corff fel rhan o'u CGIU, cyfeiriwch at bolisi gofal rhannau personol o'r corff.

Pa drefniadau a roddwyd mewn lle mewn perthynas ag unrhyw anghenion personol drwy gydol y diwrnod ysgol?	

15. DEFNYDDIWCH YR ADRAN HON AR GYFER UNRHYW WYBODAETH YCHWANEGOL I'R DISGYBL.

Awgrymw'n fod y canlynol yn cael eu cadw gyda'i gilydd:

- ☐ CGIU oddi wrth iechyd
- ☐ Ffurflen caniatâd am feddyginiaeth (os yw'n gymwys)
- ☐ Datganiad AAA / cynllun addysg unigol / cynllun dysgu a sgiliau
- ☐ Proffil un dudalen
- ☐ Asesiad risg
- ☐ Cynllun personol ar gyfer gadael yr adeilad

16. LLOFNODION

	Enw	Llofnod	Dyddiad
Pennaeth/person dirprwyedig			
Person ifanc			
Rhieni/ gofalwr			
Gweithiwr iechyd proffesiynol			
Cynrychiolydd yr ysgol			
Nyrs ysgol			

Atodiad 4: Amlinelliad o'r Fframwaith Cyfreithiol

O fewn y cyd-destun addysg, caiff amrywiol ddyletswyddau eu gosod ar ysgolion ac awdurdodau lleol sy'n berthnasol i ddiogelu a llesiant dysgwyr. Caiff y prif ddarpariaethau eu hamlinellu yn yr adrannau isod. Nid yw'r amlinelliad yn rhestr gyflawn o'r ddeddfwriaeth berthnasol, ac nid yw pob adran yn ddatganiad awdurdodedig nac yn ddisgrifiad o'r cyfreithiau eu hunain.

Dyletswyddau statudol ar gyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir

- Wrth gyflawni eu swyddogaethau perthnasol i ymddygiad yr ysgol, rhaid i gyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir (gan gynnwys ysgolion meithrin a gynhelir) hyrwyddo llesiant dysgwyr yn yr ysgol. (Adran 21(5) Deddf Addysg 2002). Mae'r ddyletswydd hon yn berthnasol i'r holl ddysgwyr, gan gynnwys y rheini ag anghenion gofal iechyd.
- Rhaid i gyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir (gan gynnwys ysgolion meithrin a gynhelir) wneud trefniadau i sicrhau fod eu swyddogaethau sy'n berthnasol i ymddygiad yr ysgol yn cael eu gweithredu gyda golwg at ddiogelu a hyrwyddo llesiant plant (hynny yw y rhai sy'n iau na 18) sydd yn ddysgwyr yn yr ysgol (gweler adran 175(2) Deddf Addysg 2002).
- Mae cyrrff llywodraethol hefyd yn amodol ar ddyletswyddau o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 – gweler isod.

Dyletswyddau statudol ar awdurdodau lleol

- Mae swyddogaethau cyffredinol gan awdurdodau lleol mewn perthynas â darparu addysg ar gyfer eu hardal (gweler yn benodol adrannau 13 i 14, 15A, 15B Deddf Addysg 1996).
- Rhaid i awdurdod lleol wneud trefniadau ar gyfer darparu addysg briodol (yn yr ysgol neu fel arall) i blant oed gorfodol ysgol na fyddent fel arall wedi derbyn hynny ar gyfer unrhyw gyfnod yn sgil salwch, gwaharddiad o'r ysgol neu arall (gweler adran 19(1) Deddf Addysg 1996). O ran pobl ifanc (hynny yw y rhai sy'n hŷn nac oed gorfodol ysgol, ond yn iau na 18), mae pŵer gan awdurdodau lleol (yn hytrach na dyletswydd) i wneud trefniadau o'r fath o dan yr amgylchiadau hynny (gweler adran 19(4) Deddf Addysg 1996). Wrth benderfynu pa drefniadau i'w gwneud o dan adran 19(1) neu (4) yn achos unrhyw blentyn neu berson ifanc, rhaid i'r awdurdod lleol dalu sylw at unrhyw ganllawiau a roddir gan Weinidogion Cymru.
- Rhaid i Awdurdod Lleol wneud trefniadau ar gyfer sicrhau fod eu swyddogaethau addysgiadol yn cael eu cyflawni gyda'r golwg at ddiogelu a hyrwyddo llesiant plant (hynny yw y rhai sy'n iau na 18 – gweler adran 175(1) Deddf Addysg 2002).
- Mae dyletswydd ar awdurdodau lleol yng Nghymru o dan adran 15 Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 i ddarparu gwasanaethau yn eu hardal gyda'r diben o atal neu oedi datblygiad anghenion pobl ar gyfer gofal a chefnogaeth ac amrywiaeth o ddibenion perthnasol.
- Rhaid i awdurdodau lleol wneud trefniadau i hyrwyddo cydweithredu rhwng amrywiol bersonau a chyrrff. Mae hyn yn cynnwys bwrdd iechyd ac ymddiriedolaeth GIG oddi fewn i ardal yr awdurdod lleol. Mae'r trefniadau i'w gwneud gyda golwg at y canlynol:
  - gwella llesiant plant oddi fewn i'r ardal
  - gwella ansawdd gofal a chefnogaeth i blant a ddarperir yn yr ardal
  - diogelu plant sy'n profi neu mewn risg o gam-drin, esgeulustod neu niwed arall (gweler adran 25 Deddf Plant 2004).
- Mae Rheoliadau Addysg (Adeiladau Ysgol) 1999 S.I. 1999/2 yn gosod gofynion (cyfrifoldeb yr Awdurdod Lleol) o ran cyfleusterau mewn ysgolion a gynhelir. Mae'r rhain yn cynnwys gofynion o ran llety ar gyfer archwiliad meddygol, triniaeth dysgwyr a gofalu am ddysgwyr sâl neu wedi eu hanafu (rheoliad 5).
- Mae dyletswyddau eraill gan awdurdodau lleol hefyd o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 – gweler isod.

Deddf Cydraddoldeb 2010

Mae anabledd yn nodwedd a ddiogelir o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Gallai rhai dysgwyr ag anghenion gofal iechyd fod yn anabl at ddibenion y Ddeddf honno, ble na fyddai eraill. Ceir amrywiol ddyletswyddau o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 sy'n berthnasol i gyd-destun dysgwyr ag anghenion gofal iechyd sydd hefyd yn anabl.

Rhaid i gorff sydd â chyfrifoldeb mewn ysgol beidio â gwahaniaethu, aflonyddu na chreu dioddefwr o ddysgwyr anabl ac mewn rhai achosion, bersonau penodol eraill. Mae'r corff sydd â chyfrifoldeb hefyd yn amodol ar ddyletswydd i wneud addasiadau rhesymol (adran 85 Deddf Cydraddoldeb 2010). Rhaid i awdurdodau lleol baratoi a gweithredu strategaeth hygyrchedd mewn perthynas ag ysgolion, pan mai nhw yw'r corff â chyfrifoldeb. Dyma'r strategaeth ar gyfer (dros gyfnod penodol):

- cynyddu'r graddau y gall dysgwyr anabl gyfranogi yng nghwricwlwm yr ysgol
- gwella amgylchedd ffisegol ysgolion at ddibenion cynyddu'r graddau y mae dysgwyr anabl yn gallu manteisio ar addysg, cyfleusterau neu wasanaethau a ddarparwyd neu a gafodd eu cynnig gan yr ysgolion
- gwella'r modd gaiff gwybodaeth ei darparu i ddysgwyr anabl – sef gwybodaeth sydd ar gael yn hygyrch i ddysgwyr nad ydynt yn anabl.

(Gweler paragraff 1 Atodlen 10 Deddf Cydraddoldeb 2010.)

Rhaid i gorff sydd â chyfrifoldeb dros ysgol baratoi a gweithredu cynllun hygyrchedd.

Mae cynllun o'r fath yn cynnwys yr un peth â strategaeth hygyrchedd, ond ei fod yn berthnasol i ysgol benodol

(paragraff 3 of atodlen 10 Deddf Cydraddoldeb 2010). Mewn perthynas ag ysgol a gynhelir a meithrinfa a gynhelir, yr Awdurdod Lleol yw'r corff sydd â chyfrifoldeb, neu'r corff llywodraethu. Mewn perthynas ag Uned Cyfeirio Disgyblion, yr Awdurdod Lleol ydyw. Mae awdurdodau lleol a chorff llywodraethu sefydliadau addysgiadol a gynhelir gan yr Awdurdod Lleol (hynny yw ysgolion a gynhelir) yn amodol ar ddyletswydd cydraddoldeb y sector cyhoeddus.

Mae hyn yn gofyn eu bod, wrth ymarfer eu swyddogaethau, yn talu sylw dyledus i faterion penodol sy'n berthnasol i gydraddoldeb (adran 149). Mae dyletswydd penodol arnynt hefyd at ddibenion galluogi gwella perfformiad dyletswydd cydraddoldeb y sector cyhoeddus (gweler Rheoliadau Deddf Cydraddoldeb 2010 (Dyletswyddau Statudol)(Cymru) 2011 S.I.2011/1064).

Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014

- Mae Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 ('Deddf 2014') yn ddeddf sengl sy'n dod â dyletswyddau a swyddogaethau awdurdodau lleol ynghyd mewn perthynas â gwella llesiant pobl sydd angen gofal a chefnogaeth, a gofalwyr sydd angen cymorth. Mae'r Ddeddf yn darparu fframwaith statudol i gyflenwi ymrwymiad Llywodraeth Cymru i adrannau integredig Gwasanaethau Cymdeithasol sydd â gogwydd teuluol cryf. O safbwynt polisi Cymru a'i chyflenwi, mae Deddf 2014 yn ceisio sicrhau fod gofal a chefnogaeth a ddarperir i bobl ifanc yn cael ei gyflenwi yn unol â'r canllawiau a amlinellwyd yn y CCUHP.
- Mae dyletswydd ar awdurdodau lleol yng Nghymru o dan adran 15 Deddf 2014, i ddarparu gwasanaethau ataliol yn eu hardal. Diben y gwasanaethau hyn fyddai atal neu oedi pobl rhag datblygu'r angen am ofal a chefnogaeth.
- Datblygwyd Deddf 2014 gan ddefnyddio 'model pobl' sy'n canolbwyntio ar ddarparu Gwasanaethau Cymdeithasol cynaliadwy i bobl (sef plant, oedolion a gofalwyr) yn unol â'u hanghenion unigryw. Mae hyn yn golygu nad yw plant yn cael eu trin mewn ffordd ynysig ond fel rhan o deulu a chymuned yn lle hynny. Mae hyn wedi galluogi Deddf 2014 i ddarparu system gofal cydlynol a mwy integredig.

- Mae llesiant a'r deilliannau y mae pobl am eu cyflawni wrth galon y ddeddfwriaeth; mae diffiniad y Ddeddf Llesiant, a'r datganiad llesiant ill dau yn cydnabod fod sicrhau hawliau yn allweddol i sicrhau fod plant yn siarad drostynt eu hunain neu fod ganddynt rywun a all wneud hynny drostynt fel eu bod yn gynwysedig yn y penderfyniadau sy'n effeithio ar eu bywyd.

Cyfraith gyffredin

Fel rhan o gyfraith gyffredin, mae'r rheini sy'n gyfrifol am ofal a goruchwyllo plant, gan gynnwys athrawon a staff eraill mewn ysgolion sy'n gofalu am blant, yn meddu ar ddyletswydd gofal i ymddwyn mewn modd y byddai unrhyw riant rhesymol ddoeth yn ei wneud wrth ofalu am ei blentyn ei hun. Dylai person sy'n gyfrifol am ofal a goruchwyllo plentyn wneud yr hyn sy'n rhesymol at ddibenion diogelu neu hyrwyddo lles y plentyn. Fodd bynnag, mae hyn yn amodol ar, er enghraifft, orchymyn llys yn gwahardd camau penodol rhag digwydd mewn perthynas â'r plentyn hwnnw heb ganiatâd y llys (adran 3(5) Deddf Plant 1989).

Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP)

Mae Llywodraeth Cymru'n ymroddedig i CCUHP fel sail greiddiol ar gyfer ei pholisïau'n ymwneud â phlant a phobl ifanc. Mae'r ymagwedd a amlinellir yn y ddogfen hon yn seiliedig ar ac yn gyson gyda darpariaethau CCUHP, sy'n cynnwys y canlynol:

- mae gan blant hawl i gael addysg (Erthygl 28)
- dylai oedolion feddwl am ddiddordebau gorau plant a phobl ifanc wrth wneud penderfyniadau sy'n effeithio arnynt nhw (Erthygl 3)
- dylai bod plant ag unrhyw fath o anabledd yn derbyn y gofal a'r gefnogaeth ofynnol fel eu bod yn gallu byw bywyd llawn a theilwng (Erthygl 23)
- mae gan bob plentyn yr hawl i ddweud eu dweud ynghylch yr holl faterion sy'n effeithio arnynt, a chael gwrandawriad difrifol i'w safbwyntiau (Erthygl 12).

Darpariaethau perthnasol eraill

Mae Deddf Diogelu Data 1998 yn rheoleiddio prosesu data personol, sy'n cynnwys ei gadw a'i ddatgelu.

Mae Mesur Teithio gan Ddysgwyr (Cymru) 2008 yn gosod dyletswydd ar awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu mewn perthynas â theithio o'r cartref i'r ysgol.

Mae Deddf Camddefnyddio Cyffuriau 1971 a rheoliadau yn delio gyda chyfyngiadau (e.e. yn ymwneud â chyflenwi ei meddiant) ar gyffuriau a reolir. Mae'n bosibl y caiff dysgwyr gyffuriau a reolir wedi eu rhagnodi.

Dylid cadw'r ffurflen hon mewn llyfr wedi ei rwyngu a'i rifo er mwyn osgoi'r bygythiad o ymyrraeth.

ATODIAD 5 - Ysgol XXX- COFNOD O FEDDYGINIAETH A RODDWDYD I DDISGYBL

Defnyddiwch un ffurflen am bob plentyn rhag ofn bod rhiant / gofalwr am ei weld.

Enw: _____ Dosbarth: _____

Faint o gyffuriau a reolir a dderbyniwyd : _____ Llofnod: _____ Dyddiad: _____

Faint o gyffuriau a reolir a roddwyd yn ôl i'r rhiant / gofalwr: _____ Llofnod: _____ Dyddiad: _____

GWIRIADAU: a) Gwiriwch y ffurflen ganiatâd yn gyntaf; b) Rhaid i'r feddyginiaeth fod yn ei gynhwysydd gwreiddiol gyda'r label arno; c) Os yw wedi ei ragnodi rhaid ei fod wedi ei ddosbarthu gan fferyllydd; d) Rhaid cael dyddiad dod i ben a bod o fewn y dyddiad hwnnw; e) Rhaid cael enw'r plentyn arno; f) Rhaid cael enw'r cyffur arno; g) Rhaid cael maint ac amllder y dos; h) Cafodd y feddyginiaeth ei chadw yn ôl cyfarwyddiadau cadw; i) Faint o feddyginiaeth sydd ar ôl; j) Gwiriwch y dos uchaf; k) Gwiriwch faint ac amser unrhyw ddos blaenorol a roddwyd. Os oes problem cysylltwch â'r pennaeth/person dirprwyedig ac yna'r rhiant / gofalwr.

Dyddiad	Amser	Enw'r feddyginiaeth	Pob gwiriad uchod wedi ei wneud	Dos wedi ei roi	Cyffuriau a reolir yn unig; faint sydd ar ôl	Unrhyw ymateb	Meddyginiaeth wedi ei gwrthod / heb ei rhoddi	Rheswm	Rhiant / gofalwr yn cael gwybod a sut	Staff 1 llofnod	Staff 2 llofnod

ATODWCH CGIU / FFURFLEN GANIATÂD

Atodiad 6:

Ysgol XXXX

Adroddiad digwyddiad gyda meddyginiaeth/gofal iechyd

Enw'r disgybl:			
Cyfeiriad cartref:			
Rhif ffôn:			
Dyddiad y digwyddiad:		Amser y digwyddiad	

Meddyginiaeth a dos cywir:

Meddyginiaeth yn cael ei roi fel arfer gan:

	Y disgybl
	Y disgybl o dan oruchwyliaeth staff
	Nyrs / aelod o staff yr ysgol

Math o gamgymeriad:

	Dos wedi ei roi yn hwyrach na'r amser a amserlenwyd
	Heb ei roi
	Dos anghywir
	Dos ychwanegol
	Disgybl anghywir
	Dos wedi ei roi heb ganiatâd ar y ffeil
	Dietegol
	Dos wedi ei roi gan berson heb awdurdod
	Arall

Disgrifiad o'r digwyddiad:

Gweithredu a gafwyd:

	Hysbysu'r rhiant / gofalwr: dyddiad ac amser -	
	Hysbysu nyrs yr ysgol: Dyddiad ac amser -	
	Hysbysu'r Meddyg : Dyddiad ac amser -	
	Hysbysu rheoli gwenwyn: Dyddiad ac amser -	
	Mynd â'r disgybl adref	
	Mynd â'r disgybl i'r ysbyty	

	Arall: manylion:	

Nodiadau/sylwadau pellach:

Enw:		Rôl:	
Llofnod:		Dyddiad:	

Atodiad 7

Cysylltu'r gwasanaethau brys

Cais am Ambiwylans

Ffoniwch **999**, gofynnwch am ambiwlans, a byddwch yn barod gyda'r wybodaeth ganlynol pan fo'n bosibl.

1. Rhowch eich rhif ffôn (nodwch y rhif ffôn)
  2. Rhowch eich cyfeiriad fel a ganlyn [nodwch eich Cyfeiriad].
  3. Rhowch eich cod post [nodwch eich Cyfeiriad].
  4. Rhowch yr union lleoliad yn y lleoliad addysg [rhowch ddisgrifiad cryno].
  5. Rhowch eich enw.
  6. Rhowch enw'r dysgwr a disgrifiad cryno o'r symptomau.
  7. Rhowch wybod i'r Rheolwr Ambiwylans o'r fynedfa orau a dywedwch bydd rhywun yn cwrdd â'r criw a'u tywys i [enw'r lleoliad].
  8. Peidiwch â gorffen yr alwad nes bod y wybodaeth wedi cael ei hadrodd yn ôl.
- Siaradwch yn glir ac yn araf a byddwch yn barod i ailadrodd gwybodaeth os bydd gofyn i chi wneud hynny.

Argymhellir fod copi cyflawn i'r ffurflen hon i'w chadw wrth ymyl pob ffôn yn y lleoliadau addysg.

Dril gadael adeilad yn sgil tân - generig

Os bydd tân yn digwydd yn ystod cyfnod o fod yn y toiled bydd CCD {enw'r disgybl} yn sicrhau bod {enw'r disgybl} yn cael ei osod/ei gosod yn ei gadair / ei chadair â gorchudd o flanced dros {enw'r disgybl} ac yna byddant yn gadael yr adeilad drwy'r allanfa dân agosaf. (Dylid cadw blanced glân yn y tŷ bach hygyrch / ystafell ffisio). Ewch â'r plentyn allan o'r adeilad drwy'r allanfa dân agosaf (dylid cadw'r plentyn mewn man diogel nes bod yr HOLL ddisgyblion eraill wedi gadael yr adeilad).

Dril gadael adeilad yn sgil tân i ddisgyblion â chatheter:

Os yw'r disgybl ar ganol y broses gyda'r catheter pan fo'r larwm tân yn canu, dylid dilyn y drefn ganlynol:

- Tynnwch y catheter ymaith
  - Lapiwch y plentyn mewn blanced (dylid cadw blanced glân yn y tŷ bach hygyrch / ystafell ffisio)
  - Dychwelwch y plentyn i'w gadair
  - Casglwch y cit catheter brys
  - Ewch â'r plentyn allan o'r adeilad drwy'r allanfa agosaf (dylid cadw'r plentyn mewn man diogel nes bod POB disgybl arall wedi mynd allan o'r coridor).
  - Ffoniwch rieni'r plentyn ac esbonio fod y catheter wedi gorfod cael ei gymryd i ffwrdd
  - OS NA ELLIR CYSYLLTU Â'R RHIANT neu os na all gyrraedd yr ysgol o fewn awr, dewch o hyd i fan diogel er mwyn ail-osod y catheter
- *I'r perwyl hwn, dylai ysgolion osod set catheter sbâr yn barod i'w ddefnyddio mewn bag/blwch glân.

Dril gadael adeilad yn sgil tân – ysgolion â lifft

Ni ddylid defnyddio lifft yn ystod digwyddiad o dân.

Caiff lifft Ei ddefnyddio'n ddyddiol i gael mynediad at bob ardal o'r ysgol.

Yn ystod digwyddiad o dân, rhaid defnyddio cadeiriau arbennig 'evac' i gynorthwyo defnyddwyr cadeiriau olwyn wrth iddynt adael yr adeilad.

Ar gyfer {enw'r disgybl} dynodwyd mai ei 1:1 yw {enw'r CCD} sef yr arweinydd dynodedig yn ystod argyfwng. Yn ôl amserlen y gadair 'evac', dynodwyd 2 arweinydd cynorthwyol a fydd yn cefnogi'r {enw'r CCD} i fynd â {enw'r disgybl} allan o'r adeilad, yn y gadair 'evac', os yw hyn yn cael ei ystyried yn briodol.

Atodiad 8: Cofnod hyfforddiant staff – gweinyddu meddyginiaethau

Sicrhewch fod cofrestriad Cyngor y Gweithlu Addysg wedi ei ddiweddarau'n briodol.

Enw'r lleoliad

Enw

Math o hyfforddiant a dderbyniwyd

Dyddiad cwblhau'r hyfforddiant

Hyfforddiant wedi'i ddarparu gan

Proffesiwn a theitl

Rwyf yn cadarnhau fod [enw'r aelod o staff] ..... wedi derbyn yr hyfforddiant a fanylir uchod a'i fod yn gymwys i gyflawni unrhyw driniaeth angenrheidiol.

Rwyf yn argymhell fod yr hyfforddiant yn cael ei ddiweddarau [nodwch pa mor aml]

.....

Llofnod yr hyfforddwr .....Dyddiad

Rwyf yn cadarnhau fy mod wedi derbyn yr hyfforddiant a fanylir uchod.

Llofnod y staff ..... Dyddiad

Dyddiad a awgrymir am adolygiad

Atodiad 9- Rhestr gyfeirio gyflym ar gyfer Cyflyrau Cyffredin

Mae gwybodaeth a dealltwriaeth am gyflwr yn hanfodol wrth gynllunio i ddiwallu anghenion plentyn neu berson ifanc sydd â chyflwr meddygol.

Gall lleoliad ddod ar draws amrywiaeth eang o gyflyrau, ac mae meddyginiaeth yn datblygu mor gyflym fel bod y cyflyrau a'r syndromau newydd yn cael diagnosis bron yn ddyddiol. Ymhlith y cyflyrau meddygol sy'n peri'r pryder mwyaf cyffredin mewn lleoliad mae: asthma, diabetes, epilepsi ac adwaith alergaidd difrifol (anaffylaxis).

Yn yr adran hon ceir peth gwybodaeth sylfaenol am y cyflyrau hyn ac eraill, ond y mae tu hwnt i gwmpas y ddogfen hon i ddarparu cyngor meddygol mwy manwl. Mae'n bwysig bod anghenion y plentyn neu berson ifanc yn cael eu hasesu ar sail unigol, gan fod difrifoldeb a goblygiadau posibl cyflwr penodol yn gallu amrywio'n fawr rhwng unigolion.

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER ANAFFYLACSIS

Adwaith alergaidd difrifol ac aciwt yw anaffylaxis ac mae angen sylw meddygol ar unwaith arno. Fel arfer mae'n digwydd o fewn eiliadau neu funudau ar ôl bwyta bwyd neu ddod ar draws sylwedd penodol, ond yn anaml, gall ddigwydd ychydig o oriau'n ddiweddarach.

Mae'r canlynol yn aml yn achosi adwaith: cnau daear, cnau coed, sesami, wyau, llaeth buwch, pysgod, ffrwyth penodol, hefyd penicillin, latecs a gwenwyn pryfed sy'n pigo (fel gwenyn, gwenyn meirch neu gacynen).

Y math mwyaf difrifol o adwaith alergaidd yw sioc anaffylactig, pan fo'r pwysedd gwaed yn disgyn yn ddramatig a'r claf yn mynd yn anymwybodol. Mae hyn yn brin ymhlith plant iau nag oed ardegau. Bydd angen i blant a phobl ifanc sydd â'r ffurflen hon gael mynediad at eu meddyginiaeth frys (pen epi).

Ymhlith y symptomau llai difrifol ceir cosi o gwmpas y geg, 'hives' unrhyw le ar y corff, y croen yn gwrido neu boenau stumog, teimlad o gyfog a bod yn sic.

Hanfodol i leoliadau:

- Epi pen Hyfforddiant
- Cynllun gofal iechyd

Pwyntiau i'w hystyried:

- Pethau a all sbarduno'r salwch
- Gweithgaredd/ rheoli bwyd a'r ystafell ddosbarth (mesurau rhagofalus)
- Traws-halogi oddi wrth fwyd / adnoddau (playdoh)
- Lleoliad y feddyginiaeth frys
- Cysylltu â'r Adran Arlwyio Addysg

Ym mis Rhagfyr 2014, daeth y canlynol i rym: **Food Information for Consumers (Regulation (EU) 1169/2011)**¹ gan orfodi gweithgynhyrchwyr bwyd ac arlwywyr i ddarparu gwybodaeth am 14 alergen a'i fod ar gael yn rhwydd i ddefnyddwyr. Mae'r

Adran Addysg yn rheoli cydymffurfio â'r ddeddfwriaeth ar ran y lleoliadau y mae'n gweithredu ynddynt drwy gynhyrchu matrices alergen ar gyfer pob un o'i leoliadau cynradd, uwchradd a chweched dosbarth. Mae'r matricesau hyn yn rhestru'r holl eitemau bwyd a gynhyrchir ac a weinir ar y safle ac yn amlygu'r 14 prif alergen a allai fod yn bresennol. Mae'r matricesau ar gael oddi wrth yr Adran Arlwygo Addysg ar wefan Dinas Caerdydd neu'r system CIS (cyfeirnod 5.SC.CA438/9). Gweler Atodiad 3 am fanylion pellach o'r ddeddfwriaeth.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

The Anaphylaxis Campaign

www.anaphylaxis.org.uk

Allergy UK

www.allergyuk.org

Asiantaeth Safonau Bwyd

www.food.gov.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER ASTHMA

Mae un o bob deg o blant neu bobl ifanc yn y DU yn dioddef o asthma. Prif symptomau asthma yw peswch, gwichian a sŵn chwibanu yn y frest, teimlad tynn yn y frest neu fod yn fyr eich anadl. Weithiau bydd plant iau yn esbonio hyn drwy ddweud bod poen yn eu bol ganddynt neu ei fod yn teimlo fel petai rhywun yn eistedd ar eu brest, ac mae'n bosibl y bydd rhai plant neu bobl ifanc yn cael symptomau o bryd i'w gilydd yn unig.

Defnyddir dau brif fath o feddyginiaethau i drin asthma: meddyginiaeth sy'n lleddfu, a meddyginiaeth sy'n atal. Fel arfer dim ond math sy'n lleddfu fydd angen i blentyn ei gymryd yn ystod diwrnod yn y lleoliad. Mae'r lleddfwyr (mewnanadlydd glas) yn feddyginiaeth i'w chymryd ar unwaith i leddfu symptomau asthma ac maen nhw'n cael eu cymryd yn ystod ymosodiad asthma. Ambell waith maen nhw'n cael eu cymryd cyn ymarfer corff.

Atalwyr (anadlydd brown, coch, oren, weithiau tabledi) – fel arfer yn cael eu defnyddio y tu allan i oriau'r lleoliad.

Mae angen i blant a phobl ifanc ag asthma gael gafael ar fewnanadlydd lleddfu ar unwaith pan fo'i angen. Fel arfer, mae dyfeisiadau mewnanadlu yn rhoi meddyginiaeth asthma i'r claf. Gellir defnyddio dyfais arall gyda'r mewnanadlydd 'spacer', yn enwedig i blentyn ifanc, ac mae'n bosibl y bydd angen peth cymorth ar y plentyn i'w ddefnyddio. Mae'n ymarfer da eu cefnogi i reoli'r defnydd o'r mewnanadlydd eu hun ac i ddefnyddio'r mewnanadlydd o oedran ifanc, ac mae llawer yn gwneud hynny.

Dylai plant a phobl ifanc sy'n gallu defnyddio eu mewnanadlyddion eu hunain gael caniatâd i'w cario nhw gyda nhw. Os yw plentyn yn rhy ifanc neu anaeddfed i gymryd cyfrifoldeb personol dros fewnanadlydd, dylai'r staff sicrhau ei fod yn cael ei gadw mewn lle diogel ond ei fod yn hawdd cael gafael arno, a bod enw'r plentyn yn glir arno. Ar gyfer plentyn ag asthma difrifol, mae'n bosibl y gallai Gweithiwr Gofal Iechyd Proffesiynol ragnodi cael mewnanadlydd sbâr i'w gadw yn y lleoliad.

Hanfodol i leoliadau:

- Cynllun gofal iechyd
- Hyfforddiant i staff ar ddefnyddio mewnanadlydd / dyfais 'spacer'
- Ymwybyddiaeth i'r hyn sy'n achosi pwl ac arwyddion a symptomau ymosodiad asthma
- Y staff i gyd i fod yn ymwybodol o leoliad y feddyginiaeth frys

Pwyntiau i'w hystyried:

- Amgylchedd sy'n 'asthma gyfeillgar' er mwyn cael gwared ar gynifer o bethau ag sy'n bosibl a all sbarduno'r salwch.
- Dylai plant a phobl ifanc ag asthma gyfranogi ym mhob agwedd o'r dydd yn y lleoliad gan gynnwys gweithgareddau ymarfer corff. Dylai mewnanadlydd fod ar gael ar bob adeg yn ystod addysg gorfforol, gweithgareddau chwaraeon ac ymweliadau addysgiadol.
- Mae gweithgaredd corfforol yn gwneud lles i blant a phobl ifanc ag asthma yn yr un modd â phlant a phobl ifanc eraill. Mae rhai gweithgareddau'n fwy tebygol o achosi symptomau asthma. Mae'n bosibl y bydd angen i rai plant a phobl ifanc gymryd meddyginiaeth lleddfu cyn unrhyw ymarfer corff.
- Mae'n hanfodol gwneud ymarferion cynhesu cyn unrhyw weithgaredd corfforol sydyn yn enwedig mewn tywydd oer. Dylid bod yn arbennig o ofalus yn ystod tywydd gwlyb neu oer.
- Dylai asesiad risg gael ei ystyried.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Asthma UK Cymru

www.asthma.org.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER CLEFYD ESGYRN BRAU

Mae'n anodd amcangyfrif faint o bobl yn y DU sydd â'r cyflwr hwn oherwydd ni ellir ei adnabod gydag un prawf unigol. Yr amcangyfrif gorau fyddai awgrymu fod tua 1 bob 15,000 o bobl yn dioddef o'r cyflwr.

Yr enw a roddir arno yw Osteogenesis Imperfecta (OI) ac anhwylder y collagen ydyw, sef yr hyn sy'n rhoi fframwaith i strwythur yr esgyrn. Mae hyn yn gwanhau'r cymalau a'u gwneud yn debygol o dorasgwrn hyd yn oed heb drawma. Gan nad yw cyfansoddiad yr esgyrn yn gywir, mae hyn yn rhoi stres pellach ar y cymalau a'r grwpiau o gyhyrau gan achosi gor-symudedd a lludded cyhyrau. Gall hyn arwain at boenau a chael effaith groes ar ansawdd bywyd plentyn / person ifanc. Mae difrifoldeb y cyflwr yn gallu amrywio'n fawr.

Hanfodol i leoliadau:

- Cynllun Gofal Iechyd/ Cynllun Rheoli Torasgwrn
- Asesiad risg

Pwyntiau i'w hystyried:

- Bylchau addysgol a cholli gwersi yn sgil absenoldeb cyson. Mae'n bosibl y bydd angen i blentyn fod yn absennol yn sgil torasgwrn cyson neu apwyntiadau / arhosiad yn yr ysbyty a bydd angen cynllunio hyn ymlaen llaw os yw'n bosibl gyda chynllun mewn lle ar gyfer unrhyw waith a gollwyd. Dylid annog plant i ddychwelyd i'r lleoliad cyn gynted ag sy'n bosibl. Gallai addysg yn y cartref fod yn opsiwn mewn amgylchiadau eithriadol.
- Posiblwydd o golli clyw – mae hwn yn gymhlethdod meddygol i OI a all ddigwydd ar unrhyw adeg.
- Yr angen am hyfforddiant /cyngor ychwanegol o ran codi a chario ar adegau penodol pan fo'r plentyn mewn plaster neu'n gwella o dorasgwrn.
- Llif pobl drwy ardaloedd traffig trwm yn ystod diwrnod yn y lleoliad – mae'n bosibl y bydd angen i blant/pobl ifanc ymadael yn gynnar neu'n hwyrach er mwyn symud o gwmpas y lleoliad yn ddiogel.
- Yr effaith ar sgiliau tynnu llun/ ysgrifennu. Mae plant a phobl ifanc yn dueddol o gael cymalau llac sy'n ei gwneud hi'n anodd iawn i gynnal y gweithgaredd hwn i safon dderbyniol. Mae'n bosibl y bydd angen ystyried technoleg cynorthwyol arall wrth i'r plentyn neu berson ifanc wneud cynnydd drwy'r camau allweddol.
- Cefnogaeth ychwanegol yn ystod amser chwarae ac oriau heb strwythur oherwydd y cynnydd o risg o dorasgwrn yn digwydd.
- Rheoli'r cyflwr yn ystod gwibdeithiau y lleoliad a gweithgaredd corfforol.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Brittle Bones Society

www.brittlebone.org.uk

Mae llawer o daflenni ffeithiol amrywiol ar gael i'w lawrlwytho o'r wefan sy'n rhoi cyngor i leoliadau cynradd ac uwchradd a syniadau ar gyfer cynnwys plant yn llwyddiannus mewn addysg gorfforol.

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER PARLYS YR YMENNYDD

Niwed i'r ymennydd yw Parlys yr Ymennydd sy'n digwydd un ai cyn, neu yn ystod genedigaeth, neu o ganlyniad i anaf neu haint yn ystod y blynyddoedd cynnar. Nid yw'r cyflwr yn gwaethgu ond mae'r gallu i weithredu/ symud yn gallu dirywio dros gyfnod o amser. Mae'n arwain at namau amrywiol i gydlynu a gweithredu'r cyhyrau, sy'n arwain at anallu i gynnal symudiadau 'normal'.

Gall rhai plant neu bobl ifanc sydd â pharlys yr ymennydd fod â gallu gwybyddol cyfartalog neu uwch na chyfartaledd, ond gall hyn gael ei guddio gan nam corfforol sy'n effeithio ar symudedd, cydlynu, lleferydd, llyncu a namau synhwyrdd fel anawsterau gweld a chlywed. Mae epilepsi'n aml yn cyd-fynd â'r cyflwr hwn. Mae'r term 'parlys yr ymennydd' yn cynnwys amrywiaeth eang o allu ac angen.

Parlys yr Ymennydd Sbastig– mae'r cyhyrau'n stiff ac yn anodd eu rheoli ac mae llai o amrediad symud yn y cyhyrau. O fewn y diffiniad, ceir 3 math o barlys yr ymennydd:

- Hemiplegia – un ai ochr dde neu ochr chwith y corff wedi ei effeithio

- Diplegia – effaith ar y coesau, gall fod peth effaith ar y coesau neu ddim o gwbl
- Quadriplegia – y pedwar cymal wedi eu heffeithio

Ymhlith yr anawsterau cyson cysylltiedig gellir cael:

- Anawsterau canfyddiad gweledol
- Problemau ymwybyddiaeth ofodol / cynllunio moduro
- Epilepsi

Parllys yr Ymennydd ‘Athetoid’ – mae’r cyhyrau’n newid yn gyflym o fod yn llac i fod yn dynn mewn ffordd anwirfoddol. Mae plentyn neu berson ifanc yn cael trafferth rheoli symudiadau. Gall fod yn anodd deall lleferydd oherwydd trafferth rheoli’r tafod, tannau llais ac anadlu. Mae problemau hefyd yn debygol o ran bwyta ac yfed.

Parllys yr Ymennydd ‘Ataxic’ - mae’n bosibl bod y plentyn neu berson ifanc yn symud yn ansad a bod ei gydbwysedd yn wael, gall cerdded fod yn herciog, dwylo’n ysgwyd a lleferydd yn araf, gall ymwybyddiaeth ofodol fod wedi ei hamharu.

Hanfodol i’r lleoliad:

- Asesiad risg

Pwyntiau i’w hystyried:

- Rhagor o amser rhwng gweithgareddau a gwersi, ac yn ystod prydau bwyd
- Dulliau amgen o gofnodi gwybodaeth (technoleg gynorthwyol)
- Sicrhau bod yr offer priodol mewn lle ac yn gwbl hygyrch i’r plentyn neu berson ifanc
- Hyblygrwydd o ran gofynion gwisg i hybu annibyniaeth
- Canfyddiad gweledol plentyn neu berson ifanc mewn cadair olwyn (ar lefel is)
- Mae hyfforddiant codi a chario’n hanfodol os yw’n ofynnol codi neu gario plentyn neu berson ifanc

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Bobath

www.bobathwales.org

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER FFEIBROSIS SYSTIG

Mae Ffeibrosis Systig yn gyflwr sy’n cael ei etifeddu sy’n cyfyngu bywyd. Caiff ei achosi gan enyn diffygiol sy’n rheoli symudiad halen a dŵr rhwng celloedd. Mae hyn yn achosi i fwcws gasglu yn yr ysgyfaint a’r system dreulio. Nid oes gwella o gyflwr ffeibrosis systig ond gellir rheoli’r cyflwr gyda ffisiotherapi ac ymarfer corff, meddyginiaeth a maeth. Mae difrifoldeb y cyflwr yn amrywio’n fawr o blentyn i blentyn. Ni ddylai pobl sydd â ffeibrosis systig gwrdd wyneb yn wyneb oherwydd er nad yw bacteria yn niweidiol i bobl heb y cyflwr, gall pobl fod â bacteria sy’n niweidiol i’w gilydd.

Ysgyfaint

Mae pobl sydd â ffeibrosis systig yn dueddol o gael heintiau amrywiol ac ysgyfaint nad yw'n gweithio'n gwbl iawn. Mae angen trin heintiau gyda gwrthfotigau a gall hynny olygu y gall y plentyn neu berson ifanc golli cyfnodau o addysg. Mewn rhai achosion, trawsblaniad ysgyfaint yw'r unig ffordd o reoli'r cyflwr yn effeithiol a bydd hyn yn golygu cyfnod hir o adferiad i ffwrdd o'r lleoliad a meddyginiaeth barhaus.

System Dreulio

Mae'r mwcws a gynhyrchir gan y cyflwr yn gallu achosi rhwystr i dwythellau'r pancreas gan arbed llif ensymau treulio. Gall hyn beri diffyg maeth, amharu ar dyfiant, gwendid corfforol ac oedi o ran oed aeddfedrwydd. Mae'n bosibl y bydd angen i blant a phobl ifanc gymryd ychwanegiadau ensym i helpu i dreulio a bwyta deiet braster uchel a llawer o galoriau.

Hanfodol i leoliadau

- Cynllun gofal iechyd
- Asesiad risg
- Hyfforddiant ymwybyddiaeth i'r staff
- Cyswllt agos â gweithwyr meddygol proffesiynol

Pwyntiau i'w hystyried

- Mae'n bosibl y bydd angen ychydig o ymarferion ffisiotherapi ar y plentyn neu berson ifanc yn y lleoliad
- Mae'n bosibl y bydd yn ofynnol i'r plentyn neu berson ifanc gael goruchwyliaeth ychwanegol amser cinio i sicrhau ei fod yn cymryd yr ychwanegiadau ensym a'i annog i fwyta'n dda
- Mae angen blaenoriaethau triniaethau ar gyfer y cyflwr sy'n golygu fod llai o amser gan blant a phobl ifanc i gwblhau gwaith cartref neu waith cwrs
- Dylid annog plant a phobl ifanc i gyfranogi'n llwyr mewn gwersi Addysg Gorfforol ond dylid bod yn ymwybodol ar adegau pan fo'r plentyn yn sâl neu'n anarferol o flinedig.
- Wrth i oedran aeddfedu ddynesu, mae'n bosibl y bydd pobl ifanc yn cael trafferthion emosiynol a byddai cwnsela yn y lleoliad o fudd iddynt

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

GIG Uniongyrchol

www.nhs.uk

The Cystic Fibrosis Trust

www.cysticfibrosis.org.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER DIABETES

Mae diabetes yn gyflwr ble mae lefel y glwcos yn y gwaed yn codi. Mae hyn un ai oherwydd diffyg inswlin (Diabetes Math 1) neu oherwydd nad oes digon o inswlin ar gyfer anghenion y plentyn neu nad yw'r inswlin yn gweithio'n iawn (Diabetes Math 2).

Ar hyn o bryd ceir tua 1,300 o blant â diabetes yng Nghymru. Mae gan tua 97% o'r rhain Diabetes Math 1, sy'n golygu eu bod yn gwbl ddibynol ar frechlyn inswlin er mwyn byw.

Ceir hefyd nifer fach o blant â Diabetes Math 2 a mathau eraill mwy prin o'r cyflwr. Mae'r nifer o blant sydd â Diabetes 1 a Math 2 wedi bod yn codi ers nifer o flynyddoedd.

Gall pob plentyn neu berson ifanc brofi symptomau gwahanol a dylid trafod hyn wrth lunio'r Cynllun Gofal Iechyd. Bydd yn ofynnol i'r rhan fwyaf o blant a phobl ifanc sydd â'r cyflwr hwn gael brechlyn inswlin bob dydd. Mae angen i blant a phobl ifanc â diabetes sicrhau fod eu lefelau glwcos yn aros yn sefydlog. Mae'n bosibl gwirio lefelau drwy gymryd sampl bach o waed a defnyddio monitor yn rheolaidd.

Dylai staff fod yn ymwybodol o'r symptomau canlynol, un ai'n unigol neu ar y cyd, fel dangosydd o lefel isel o siwgr yn y gwaed – adwaith hypoglycaemaid mewn plentyn â diabetes:

- Eisiau bwyd
- Chwysu
- Pendwmpian
- Gwelwedd
- Llygaid sgleiniog
- Ysgwyd neu gryndod
- Diffyg canolbwyntio
- Teimlo'n grac
- Cur yn pen
- Newid i'r hwyl, yn enwedig dicter neu ymddygiad ymosodol

Bydd angen i leoliadau gael cynllun mewn lle i ymateb a bydd angen i'r holl staff fod yn ymwybodol o sut i reoli hyn.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Cynllun gofal iechyd
- Hyfforddiant staff pan fo angen brechlyn inswlin

Pwyntiau i'w hystyried:

- Egwyl yn rheolaidd i fonitro lefel glwcos y gwaed neu i fwyta/yfed
- Gweithgaredd/ rheoli bwyd ac ystafell ddosbarth (mesurau rhagofalus)
- Lleoliad meddyginiaeth frys / bwyd amgen
- Dylid ystyried asesiad risg

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Diabetes UK

www.diabetes.org.uk

JDRF

www.jdrf.org.uk/setting-resources

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER TWF CYFYNGEDIG

Mae twf cyfyngedig yn gyflwr a nodweddir gan faintioli byr, sy'n ganlyniad i gyflwr meddygol sy'n peri twf araf. Gall gael ei achosi gan fwy na 300 o gyflyrau meddygol fel bod symptomau a nodweddion unigolion â thwf cyfyngedig yn amrywio'n fawr.

Ceir dau brif fath:

Twf Cyfyngedig Anghymesur Caiff hwn ei nodweddu gan un neu fwy o rannau'r corff yn gymharol fawr neu fach o'i gymharu â rhai unigolyn maint cyfartalog, gydag amrywiaethau twf mewn mannau penodol yn amlwg. Mae'r corff fel arfer o faint cyfartalog gyda chymalau'n gyfrannol fyrrach, mae'r pen fel arfer yn fwy a'r talcen yn amlwg. Mae problemau orthopedig yn gallu arwain at gyflyrau niferus.

Twf Cyfyngedig Cymesur Mae'r corff yn ymddangos yn normal a chymesur, ond mae'n anarferol o fach. Mae taldra yn sylweddol llai na'r cyfartaledd a gellir cael cyfnodau hir heb dwf sylweddol. Mae datblygiad rhywiol yn aml wedi ei oedi, neu ei amharu nes yn oedolyn. Mewn rhai achosion gall anabledd deallusol fod yn rhan o dwf cyfyngedig cymesur yn wahanol i dwf cyfyngedig anghymesur.

Mae anawsterau corfforol yn amrywio yn ôl y syndrom gwaelodol penodol. Mae llawer yn cynnwys poen cymalau sy'n cael ei achosi gan aliniad abnormal o'r esgyrn neu gywasgu ar nerfau sy'n gallu achosi poen ac anabledd. Mae maint thoratig llai yn gallu cyfyngu ar dwf ysgyfaint a lleihau swyddogaeth yr ysgyfaint. Mae rhai mathau o dwf cyfyngedig yn gysylltiedig ag anhwylder swyddogaeth organau eraill.

Mae effeithiau meddyliol hefyd yn amrywio yn dibynnu ar syndromau gwaelodol penodol. Yn y rhan fwyaf o achosion fel achondroplasia nid yw swyddogaeth feddyliol yn cael ei niweidio. Gall y goblygiadau cymdeithasol ac emosiynol achosi mwy o anabledd na'r symptomau corfforol.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Asesiad risg

Pwyntiau i'w hystyried:

- Rhagor o amser i symud o gwmpas lleoliad rhwng gwersi / gweithgareddau
- Rhagor o amser i gwblhau profion / arholiadau os yw dehurwydd corfforol yn broblem
- Gris (symudol neu barhaol) yn yr ystafelloedd ymolchi a'r ffynnon ddŵr
- Addasiadau i'r amgylchedd e.e. drychau is / sychwyr dwylo
- Gofynion Addysg Gorfforol yn cael eu haddasu
- Llesiant emosiynol, gall fod mwy o risg o fwlio, neu efallai bydd plant yn dangos diffyg hyder i gyfranogi ym mywyd y lleoliad

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Restricted Growth Association

www.restrictedgrowth.co.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM ar gyfer Epilepsi

Mae plant a phobl ifanc ag epilepsi yn cael ffitiau cyson sy'n dechrau yn yr ymennydd. Gall ffit o'r fath ddigwydd i unrhyw un unrhyw bryd.

Mae ffit yn digwydd am nifer o resymau. Mae epilepsi gan o leiaf un plentyn o bob 200 ac mae 80 y cant o blant o'r fath yn mynychu lleoliad prif ffrwd. Nid yw'r rhan fwyaf o blant a phobl ifanc sydd â diagnosis o epilepsi fyth yn cael ffit yn ystod y diwrnod yn y lleoliad addysgol. Mae epilepsi yn gyflwr unigolyddol iawn.

Mae sawl math o ffit ac mae amrywiaeth eang o dermau yn disgrifio patrwm y ffit penodol y mae plant neu bobl ifanc yn ei brofi. Gall plant ag epilepsi brofi newidiadau ymddygiadol hefyd. Dylai rhieni a gweithwyr iechyd proffesiynol ddarparu gwybodaeth i leoliadau, i'w cynnwys yn y Cynllun Gofal Iechyd Unigol, gan osod y patrwm penodol ar gyfer epilepsi pob plentyn unigol. Os yw plentyn yn cael ffit mewn lleoliad, dylai'r manylion amdano gael eu cofnodi a'u cyfathrebu i rieni gan gynnwys unrhyw ffactorau a allai o bosibl fod wedi ymddwyn fel sbardun i'r ffit.

Yn ystod ffit, mae'n bwysig gwneud yn siŵr fod plentyn yn cadw at ystum diogel, ac nad yw symudiadau'r plentyn yn cael eu cyfyngu ac i adael i'r ffit ddilyn ei drywydd. Mewn ffit ddirdynnol bydd rhoi rhywbeth meddal o dan ben y plentyn yn helpu i'w ddiogelu. Ni ddylid rhoi unrhyw beth yn ei geg. Ar ôl i'r ffit ddirdynnol stopio, dylid gosod y plentyn mewn ystum adferol ac aros gyda'r plentyn nes iddo adfer yn llwyr.

Dylech alw am ambiwlans yn ystod ffit dirdynol os:

- Taw dyma ffit gyntaf y plentyn
- Mae'r plentyn wedi anafu ei hun mor ddrwg fel ei fod yn cael trafferth anadlu ar ôl ffit
- Mae'r ffit yn para yn hirach nag a nodwyd yng Nghynllun Gofal Iechyd y plentyn
- Mae ffit yn para 5 munud
- Os nad ydych yn gwybod pa mor hir mae ffit fel arfer yn para i'r plentyn
- Mae mwy nag un ffit, oni bai fod hyn yn arferol i'r plentyn fel y nodir yn ei Gynllun Gofal Iechyd.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Cynllun gofal iechyd i gynnwys lleoliad y feddyginiaeth frys
- Asesiad risg
- Hyfforddiant i Staff

Pwyntiau i'w hystyried:

- Gall meddyginiaeth effeithio ar ba mor effro yw'r plentyn, a'i allu i dalu sylw a chofio (blinder)
- Gwybodaeth a gollwyd yn sgil absenoldebau
- Beth sy'n sbarduno ffit i'r unigolyn
- Dynodi parth tawel, diogel, digynnwrf ar gyfer adferiad
- Sut i reoli'r plant eraill yn yr ystafell ddosbarth

Gellir cael gwybodaeth bellach oddi wrth

Epilepsi Wales

www.epilepsi-wales.org.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER HAEMOFFILIA

Cyflwr genetig yw Haemoffilia sy'n cael ei drosglwyddo o'r rhiant i'r plentyn. Mae'n effeithio ar ffactorau ceulo a gallu'r corff i reoli gwaedu. Gallai plentyn neu berson ifanc sydd â haemoffilia hefyd brofi gwaedu yn y cymalau a gormodedd o gleisio ar ôl anaf. Bechgyn yw'r rhan fwyaf o bobl sydd â haemoffilia, oherwydd y ffordd y cafodd y cyflwr ei etifeddu.

Haemoffilia A a Haemofilia B yw'r ddau fath mwyaf cyffredin. Mae'r un symptomau gan y ddau ond maen nhw'n cael eu hachosi gan wahanol ffactorau yn y gwaed, ac mae'r driniaeth ychydig yn wahanol i'r ddau. Gellir trin y cyflwr ac mae plant sy'n cael eu geni gyda'r cyflwr yn debygol o fyw hyd bywyd disgwyliadwy a chael ansawdd bywyd gwych.

Fel arfer mae triniaeth ar ffurf meddyginiaethau ataliol drwy chwistrelliad rheolaidd. Weithiau, er mwyn isafu'r angen am chwistrellu parhaus mae plant /pobl ifanc yn cael porth wedi ei fewnblannu mewn pibell waed sy'n galluogi mynediad rhwydd ar gyfer triniaethau. Os felly, yna bydd nyrs arbenigol yn gysylltiedig i roi unrhyw wybodaeth angenrheidiol i staff. Fel arfer gellir rhoi chwistrelliad y tu allan i oriau'r lleoliad addysg.

Mewn achosion sydd ddim yn rhy ddrwg, mae'n bosibl mai dim ond pan fo angen y bydd triniaeth yn cael ei rhoi – ar ôl anaf / gwaedu. Bydd achos pob plentyn yn unigol a gellir cael cyngor oddi wrth feddygon y plentyn.

Dylid trin mân anafiadau / trwyn y gwaedu gyda dulliau gweithredu cymorth cyntaf arferol a dim ond bod yn bryderus os yw'r gwaedu'n parhau yn hirach na'r hyn sy'n normal i'r plentyn hwnnw. Os yw staff yn pryderu, yna dylid cael cyngor meddygol ar unwaith.

Dylai pob trawma corfforol gael ei wirio gan feddyg.

Hanfodol i leoliadau:

- Cynllun gofal iechyd
- Asesiad risg

Pwyntiau i'w hystyried:

- Goruchwylio a diogelwch yn ystod gweithgareddau risg uchel, dylid osgoi chwaraeon cyffwrdd yn benodol
- Problemau symudedd yn sgil poen neu gymal yn gwaedu
- Faint o staff sydd wedi eu hyfforddi gyda Chymorth Cyntaf. Efallai bydd angen i ragor o staff fod ar gael yn rhwydd i ymateb i argyfwng mewn lleoliad uwchradd prysur.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

The Haemophilia Society	www.haemophiliawales.org
The Haemophilia Society	www.haemophilia.org.uk
NHS Choices	www.nhs.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER ANAFIADAU PEN: Anaf i'r Ymennydd, Meningitis, Tiwmor ar yr Ymennydd, Strôc

Mae dau fath o anaf i'r ymennydd: Acquired Brain Injury (ABI) yn anaf a achoswyd i'r ymennydd ers genedigaeth. Mae anafiadau sy'n ganlyniad i drawma yn cael eu galw'n Traumatic Brain Injuries ond mae Acquired Brain Injury hefyd yn cynnwys sefyllfaoedd fel tiwmor, strôc ac encephalitis ymhlith eraill.

Mae'n bosibl bod plant a phobl ifanc sydd ag anaf trawmatig i'r ymennydd (Traumatic Brain Injury) yn cael cyfnod o fod yn anymwybodol ac amnesia ôl-drawmatig. Os yw'n anymwybodol am yn hirach na 6 awr neu fwy, gydag amnesia ôl-drawmatig yn para 24 awr neu fwy, caiff yr anaf ei ddosbarthu fel un difrifol, a gall y plant/pobl ifanc sydd â'r anafiadau hyn fod ag anghenion corfforol hir dymor ac effeithiau emosiynol ac ymddygiadol. Gallai'r rhain gynnwys problemau cydbwysedd, cur yn y pen, pendro, problemau gyda'r cof ac anhawster wrth reoli eu hemosiynau.

Bydd strôc yn digwydd pan fydd cyflenwad gwaed i ardal o feinwe'r ymennydd yn cael ei amharu gan un ai ceulad gwaed neu waedu yn yr ymennydd. Bydd plant /pobl ifanc sy'n cael strôc yn profi gwahanol effeithiau a difrifoldeb yn ôl pa ardaloedd o'r ymennydd na chafodd gyflenwad gwaed. Bydd angen cyfnod adsefydlu ar blant a bydd adferiad yn amrywio.

Mae tiwmor ar y ymennydd yn brin mewn plant, ac fel arfer nid oes esboniad i'r hyn sy'n ei achosi. Bydd plant / pobl ifanc yn profi gwahanol driniaethau, a gall eu sgil effeithiau achosi blinder, teimladau o gyfog a cholli gwallt, a thrwy gydol y driniaeth bydd y plentyn mewn mwy o risg o gael ei heintio. Fel arfer ni fydd plant yn bresennol yn eu lleoliad addysg yn ystod triniaeth, ond gall sgil effeithiau barhau am beth amser yn dilyn hynny, a dylid paratoi am hynny ar gyfer dychweliad y plentyn i'r lleoliad.

Haint ar y bilen diogelu sy'n amgylchynu'r ymennydd a madruddyn y cefn yw Meningitis. Gall beryglu bywyd os na chaiff ei drin yn gyflym a gall arwain at ddifrod parhaol i'r ymennydd neu'r nerfau. Ymhlith y symptomau mae: gwres uchel, cyfogi, cur yn pen, brech nad yw'n mynd yn olau wrth roi gwydr drosto, ddim yn hoffi golau llachar, cysglyd a ffitiau. Dylid cael sylw meddygol ar unwaith.

Pwyntiau i'w hystyried:

- Cynllunio ailintegreiddio i'r lleoliad yn ofalus
- ôl- effeithiau'r cyflyrau hynny yw epilepsi, llai o stamina, problemau gyda'r cof hir dymor a byr dymor, problemau emosiynol ac ymddygiadol, anawsterau corfforol
- Absenoldeb yn sgil therapi neu apwyntiadau sy'n dilyn
- Hyfforddiant i staff os oes angen codi a chario neu os oes gofynion gofal iechyd
- Bydd Asesiad risg a Chynllun Gofal Iechyd yn angenrheidiol
- Bydd cyswllt trylwyr gyda gweithwyr proffesiynol iechyd perthnasol a'r teulu o'r pwysigrwydd mwyaf

Gellir cael rhagor o wybodaeth o'r canlynol:

Headway www.headway.org.uk

SCOPE www.scope.org.uk

NHS choices www.nhs.uk

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER HIV POSITIF

Mae'r feirws 'Human Immunodeficiency Virus' yn niweidio neu ddinistrio celloedd y system imiwnedd fel na allant ymladd haint a rhai mathau o ganser penodol. Y ffordd fwyaf gyffredin o heintio yw o'r fam i'r babi yn ystod beichiogrwydd, genedigaeth neu fwydo o'r fron a'i ledaenu drwy waed neu hylifau corfforol wedi eu heintio. Gall achosion eraill o ran heintio fod drwy drallwysiad gwaed er yn sgil profi helaeth yng ngwledydd y gorllewin mae hyn wedi dyfod i fod yn fwyfwy prin. Yn fwy anaml, gellir lledaenu'r feirws drwy gam-drin rhywiol neu berthynas rywiol a chyffuriau gan ddefnyddio nodwyddau wedi eu heintio.

Fel arfer mae HIV yn arwain at AIDS (Auto Immune Deficiency Syndrome) ond nid yw pawb sy'n HIV+ yn mynd ymlaen i gael AIDS.

Mae HIV yn cael ei reoli gan driniaethau cyffuriau gwrthfeiral a fwriadwyd i stopio'r feirws rhag fod yn ymwrthol i unrhyw un cyffur. Gall plant fod ar gynllun cyffur hyd yn oed os nad ydynt yn dangos symptomau, a hynny fel mesur ataliol ac i wella iechyd cyffredinol a goroesi hir dymor. Ymhlith y symptomau y gellir eu gweld yw heintiau plentyndod cyson, diffyg ffyniant na chyflawni cerrig milltir datblygiadol, problemau i'r ymennydd a'r system nerfol a nodweddir gan ffitiau, traferth cerdded a pherfformio'n wael yn y lleoliad.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Cynllun gofal iechyd
- Asesiad risg
- Gweithdrefnau a pholisïau clir i reoli digwyddiadau cymorth cyntaf yn enwedig wrth ddelio gyda gwaedu

Pwyntiau i'w hystyried:

- Ymwybyddiaeth y staff o'r cyflwr
- Sut i reoli unrhyw ddigwyddiad gwaedu
- Gall hunan barch a hyder gael eu heffeithio yn sgil unrhyw stigma sy'n amgylchynu'r cyflwr neu ddiffyg ymwybyddiaeth o ran plant a phobl ifanc eraill
- Mae hawl gan blant a phobl ifanc i gadw eu statws yn gyfrinachol
- Gall profedigaeth teuluol fod yn fwy cyffredin oherwydd ei fod yn debygol fod gofalmwr wedi eu heintio hefyd.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

WebMD www.webmd.com

NHS Choices www.nhs.org.uk

AVERTing HIV and AIDS, Gwybodaeth a Chyngor Byd-eang www.avert.org

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER ARTHRITIS IFANC

“Arthritis is caused by inflammation of the joints. It causes pain, swelling stiffness and loss of motion. Juvenile arthritis is the term used to describe arthritis in children. The most common type that children get is juvenile idiopathic arthritis (from unknown causes)” (www.niams.nih.gov)

Mae'n bosibl y bydd plant â'r cyflwr hwn yn cwyno am boen mewn sefyllfaoedd ble na fyddai fel arfer yn cael ei ddisgwyl fel cerdded, a gall hyn wella drwy gydol y dydd. Gall cymalau'r dwylo, traed, gwddf neu'r gên fod yn boenus. Gall plant hefyd deimlo bod eu cymalau'n stiff a chael trafferth wrth berfformio symudiadau a gweithgareddau cyffredin. Gallant gwyno bod eu cymalau'n teimlo'n boeth, sy'n arwydd fod llid yno. Gall plant hefyd gael twymyn ar unrhyw adeg sydd yn gallu mynd a dod. Weithiau bydd plant yn colli pwysau. Gall hefyd amharu ar gwsg felly weithiau gall plant a phobl ifanc fod yn flinedig iawn yn ystod y dydd a chael trafferth canolbwytio.

Gall y cyflwr waethygu'n sydyn yn sgil heintiau, mewn adegau o stres neu pan fydd meddyginiaeth yn cael ei newid.

Dyma ffurfiau eraill o'r cyflwr: Juvenile Lupus, (afiechyd awto-imiwnedd sy'n effeithio ar y cymalau, croen, arennau, gwaed ac ardaloedd eraill o'r corff) Juvenile Scleroderma, (cyflwr sy'n achosi i'r croen dynhau a chaledu) a Fibromyalgia (achosi stiffwrwydd a phoenau, ynghyd â blinder a chwsg aflonydd).

Hanfodol i leoliadau:

- Asesiad risg
- Os oes angen meddyginiaeth ar gyfer lleddfu'r boen bydd angen cael cynllun gofal iechyd

Pwyntiau i'w hystyried:

- Cyflwr anwadal – bydd rhai dyddiau da a rhai dyddiau gwael pan fydd y blinder yn llethol
- Llai o ynni sy'n arwain at ddiffyg cymhelliant
- Llai o sgiliau hunan-ofal, mae'n bosibl y bydd angen rhagor o amser ar bobl ifanc i wisgo a dadwisgo
- Egwyl gyson a lleoedd i orffwys, mae'n bosibl y bydd angen rhagor o amser i symud rhwng gwersi
- Moddau gwahanol o recordio gwybodaeth (technoleg gynorthwyol) neu offer addas ar gyfer ysgrifennu a gwneud marciau
- Efallai bydd angen i blentyn gael meddyginiaeth wedi ei rhagnodi drwy gydol diwrnod y lleoliad i reoli'r boen a'r cyflwr
- Efallai bydd angen addasu gwersi Addysg Gorfforol i gynnwys chwaraeon a gweithgareddau impact isel

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Arthritis Care

www.arthritiscare.org.uk

Children's Chronic Arthritis Association

www.ccaa.org.uk

Kids get arthritis too

www.kidsgetarthritisoo.org

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER SYNDROM BLINDER CRONIG NEU ME

Mae Syndrom Blinder Cronig yn achosi blinder parhaus (gorludded) sy'n effeithio ar fywyd bob dydd ac nid yw'n diflannu wrth gysgu neu orffwys. Mae ME (myalgic encephalomyelitis) yn enw arall arno.

Mae hyn fel arfer yn digwydd yn dilyn haint feiral ac fe'i nodweddir gan flinder parhaus a phoen yn y cyhyrau. Mae'r blinder yn gwaethygu gan yr ymdrech gorfforol leiaf neu feddyliol leiaf, ac mae cyfnod yr adferiad yn hwyhau. Does dim triniaeth benodol i'r cyflwr, ond caiff ei reoli gan therapi cyffuriau i'r boen, a rhaglen araf o weithgareddau wedi eu graddio i adeiladu stamina. Gall anghydbwysedd hormonau hefyd achosi'r cyflwr neu broblemau yn y system imiwnedd. Meddylir bod stres a thrawma emosiynol hefyd yn ystyriaeth. Mae'n gyflwr difrifol sy'n gallu achosi salwch hir dymor ac anabledd ond i'r rhan fwyaf o bobl, yn enwedig plant a phobl ifanc, bydd yn gwella dros amser.

Ceir gwahanol raddau o ddifrifoldeb:

- Ysgafn – Gall pobl barhau gyda'u gweithgareddau dyddiol ond efallai bydd angen cymryd ychydig o ddyddiau i orffwys
- Cymedrol – Gall pobl brofi llai o symudedd, cwsig aflonydd ac efallai byddant angen gorffwys yn y pnaen bob dydd
- Difrifol – Mae pobl yn cael trafferth i gyflawni tasgau dyddiol cyffredin a gallant gael trafferth canolbwytio. Efallai na fydd rhai pobl yn gallu gadael eu cartrefi.

Mae fel arfer yn effeithio ar bobl yn eu 20au cynnar ond gall ddatblygu mewn pobl ifanc mor ifanc â 13.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Asesiad Risg
- Os yw meddyginiaeth yn angenrheidiol bydd yn ofynnol cael Cynllun Gofal Iechyd
- Cynllun mewn lle i ddelio gydag unrhyw absenoldebau a gwaith a gollwyd
- Hyfforddiant i staff ar gyfer codi a chario os yw'r plentyn / person ifanc yn defnyddio cadair olwyn

Pwyntiau i'w hystyried:

- Egwyl cyson a lleoedd i orffwys
- Cyfleoedd i ailymweld â sgiliau a'u hatgyfnerthu
- Gall dysgu gael ei effeithio yn sgil lefelau canolbwytio gwael
- Iselder yn sgil cyfyngu ar fywyd cymdeithasol a bod yn ynysig
- Amserlen hyblyg
- Ystyriaeth i diwtora yn y cartref pan fo'n angenrheidiol
- Ymwybyddiaeth staff o'r cyflwr fel y gellir deall symptomau ac ymateb iddynt yn briodol
- Bydd ymarfer corff yn peri cynnydd yn y symptomau yn ystod yr oriau sy'n dilyn

Gellir cael rhagor o wybodaeth o'r canlynol:

NHS Choices

www.nhs.org.uk

ME Association

www.meassociation.org.uk

Association of Young People with ME
factsheet-England)

www.ayme.org.uk (Education

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER NYCHDOD CYHYROL

Mae Nychdod Cyhyrol yn grŵp o anhwylderau niwrogyhyrol cynyddol. Caiff ei achosi gan enyn diffygiol felly gellir ei etifeddu er gall y diffyg fodoli yn ddigymell. Ceir mathau gwahanol, yn ddibynnol ar ble mae'r diffyg ar y genyn. Mae'r term 'dystrophy' yn yr enw Saesneg 'Muscular Dystrophy' yn cyfeirio at wendid cynyddol y cyhyrau gan fod ffibr y cyhyrau yn torri i lawr. Mae rhai cyflyrau yn cyfyngu bywyd ac eraill yn llai difrifol.

Prif Fathau o Nychdod Cyhyrol

Duchenne (hwn yw'r math mwyaf cyffredin a difrifol) – Mae'r cyflwr hwn yn effeithio ar fechgyn gan fwyaf a bydd diagnosis fel arfer pan fo'r plentyn neu berson ifanc yn parhau i fod yn ifanc ac yn dechrau cael anhawster wrth symud. Rhwng 6 – 11 oed bydd symud yn dechrau dirywio, ac yn ystod yr arddegau bydd problemau gyda chyhyrau resbiradol yn effeithio ar anadlu. Disgwylir i hyd bywyd gael ei gwtogi. Mae'n bosibl y bydd angen cadair olwyn ar blant a phobl ifanc sydd â'r cyflwr hwn erbyn iddynt fod yn 8-14 oed. Mae sgiliau echddygol bras yn cael eu heffeithio fwyaf, ond yn ystod blynyddoedd yr arddegau, mae'n bosibl y bydd cyhyrau'r galon yn cael eu heffeithio a gallai fod angen apwyntiadau meddygol rheolaidd ar blant a phobl ifanc.

Becker - Mae hwn yn debyg iawn i Duchenne's ond yn ffurf lai difrifol o 'dystrophy' sy'n gynyddol ar raddfa arafach, mae hwn hefyd yn effeithio ar fechgyn. Fel arfer mae symptomau yn dechrau yn ystod blynyddoedd yr arddegau.

Myotonic – Mae'r math hwn yn effeithio'n bennaf ar y cyhyrau llai yn gyntaf, gan gynnwys y rhai yn yr wyneb, y gŕen a'r gwddf. Yn ogystal â hyn, gall cyhyrau stiff fod yn broblem, a bod yn or-gysglyd, anhawster llyncu ac anawsterau dysgu ac ymddygiadol ymhlith plant.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Asesiad risg
- Hyfforddiant codi a chario i'r staff
- Ymwybyddiaeth o ddilyniant y cyflwr fel y gellir monitro newidiadau

Pwntiau i'w hystyried:

- Trefniadau hygyrchedd priodol yn ystod gwersi a thu allan
- Stamina isel a blinder corfforol
- Tueddiad at newid mewn tymheredd
- Anawsterau bwyta a llyncu
- Trefniadau amgen ar gyfer cofnodi gwybodaeth
- Cymorth gyda'r tŷ bach a hunan-ofal (gall hyn gynyddu wrth i'r cyflwr waethygu)

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

Muscular Dystrophy

www.musculardystrophyuk.org

NHS Choices

www.nhs.uk

KidsHealth

www.kidshealth.org

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER NIWROFFIBROMATOSIS

Grŵp o gyflyrau genynnol yw Niwroffibromatosis, sy'n effeithio ar y system nerfol a'r croen. Er bod y cyflwr yn enynnol, nid yw bob amser yn cael ei drosglwyddo drwy deuluoedd, oherwydd gall y mwntiad genynnol ddigwydd yn ddigymell. Mae'n digwydd ym mhob hil ac i ddynion a menywod.

NF1 – Mae hwn yn fwy cyffredin ac yn amrywio'n helaeth o ran difrifoldeb. Mae'r math hwn yn achosi ardaloedd o liw ar y croen, a thwmpathau bach, meddal, di-ganser o dan y croen. Gall plant a phobl ifanc gael trafferth talu sylw a bod yn aflonydd. Efallai bydd eu cof byr dymor yn wael a byddant yn cael trafferth i gofio pethau sydd newydd gael eu dysgu. Mae'n bosibl y byddant yn anghofio tasgau gwaith cartref a bod ag angen cael eu hatgoffa'n rheolaidd i wneud pethau. Gall eu cydlyniant fod yn wael a'u bod yn lletchwith ac yn dueddol o gael damweiniau. Gall trosglwyddo sgiliau a phrosesu tasgau fod yn anodd iddynt. Mae'n bosibl y byddant yn camddehongli emosiwn ar wynebau a pheidio â deall rheolau cymdeithasol a gallant ymddangos yn anaeddfed am eu hoedran gan ffafrio cwmni plant sy'n iau na nhw.

NF2 – Mae'r math hwn yn llawer llai cyffredin. Fel arfer mae symptomau'n digwydd yn ystod blynyddoedd yr arddegau ac fel arfer yn dechrau gyda cholli clyw yn raddol, tinnitus ac ansadrwydd, yn enwedig wrth gerdded ar dir anwastad yn y tywyllwch. Tiwmor anfalaen sy'n achosi hyn, sy'n tyfu ar y nerfau clyw. Dros amser, mae'r tiwmor yn debygol o achosi'r claf i fynd yn fyddar. Mae'r tiwmor yn tyfu'n araf iawn, ac efallai na fydd yn achosi problemau am flynyddoedd lawer.

Yn ychwanegol at hyn, gall tiwmor hefyd dyfu ar rannau eraill o'r system nerfol fel leinin yr ymennydd, madruddyn y cefn a'r croen. Er nad canser ydyw, gall safle a maint y tiwmor beri problem.

Schwannomatosis – Mae hwn yn debyg iawn i NF2 ond heb y tiwmor festibwlar. Dim ond mewn oedolion mae'r symptomau'n dechrau ymddangos er fod y mwntiad yn y genyn yn bresennol ers genedigaeth.

Hanfodol i leoliadau:

- Asesiad risg
- Ymwybyddiaeth o nodweddion y cyflwr fel nad yw'r anawsterau'n cael eu camddehongli
- Hyfforddiant i staff os yw anawsterau'n effeithio ar symudedd plant a phobl ifanc

Pwyntiau i'w hystyried:

- Diogelwch a hygrychedd o ran offer ac ardaloedd yn y lleoliad
- Addasiadau i alluogi ar gyfer colli clyw yn gynyddol, cyswllt gyda thinau arbenigol
- Strategaethau i fynd i'r afael â'r anawsterau dysgu a allai fod yn bresennol, bydd y rhain o fantais i'r holl blant
- Llesiant a hunan barch os oes tiwmor yn bresennol
- Mae'n bosibl y bydd angen monitro gofalus ar blant a phobl ifanc i sicrhau fod unrhyw newidiadau yn cael eu nodi a'u trosglwyddo i rieni a meddygon.

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

The Childrens' Tumour Foundation

www.ctf.org.uk

The Neuro Foundation

www.nfauk.org

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER ANAEMIA / ANHWYLDER CRYMANGELLOEDD

Mae'r anhwylder hwn yn effeithio ar gelloedd coch y gwaed sy'n cynnwys protein arbennig o'r enw haemoglobin (Hb). Swyddogaeth haemoglobin yw cludo ocsigen o'r ysgyfaint i holl rannau'r corff. Caiff y cyflwr ei etifeddu oddi wrth y ddau riant. Os yw'r genyn yn cael ei etifeddu oddi wrth un rhiant yna bydd y plentyn neu berson ifanc yn cario crymangelloedd a bydd ganddo ddigon o gelloedd siâp arferol i gyflawni gweithgareddau bob dydd. Fodd bynnag, mae angen bod yn ofalus wrth wneud gweithgareddau ble mae llai o ocsigen.

Mae gan blant a phobl ifanc ag anhwylderau crymangelloedd haemoglobin sy'n siâp gwahanol i haemoglobin arferol. Mae hyn yn digwydd pan fydd celloedd y gwaed yn rhoi ocsigen i feinwe'r corff maen nhw'n glynu at ei gilydd gan achosi i'r haemoglobin gael siâp cryman.

Oherwydd eu siâp, mae hyn yn golygu na allant wthio drwy lestri gwaed bach ac mae hyn yn stopio ocsigen rhag cyrraedd rhai rhannu o'r corff. Yn ei dro gall hyn arwain at boen difrifol a difrod i'r organau. Pan fydd hyn yn digwydd mae'n cael ei alw'n Greisis, a mae'n bosibl bydd angen triniaeth mewn ysbyty. Nid yw crymangelloedd yn byw gystal â chelloedd siâp normal, ac felly mae hyn yn achosi cyflwr parhaol o anaemia.

Ymhlith y cymhlethdodau mae'r clefyd melyn, creisis yn ardal y frest sy'n gallu peri anawsterau anadlu, strôc, priapism (codiad poenus a pharhaus - sydd angen sylw meddygol os yw'n hirach na 2 awr) a gwlychu'r gwely hyd yn oed yn ystod yr arddedau.

Mae'r cyflwr yn fwy cyffredin gyda phlant o ddisgyniad Affricanaidd a Charibïaidd, Dwyrain Môr y Canoldir, Y Dwyrain Canol ac Asia. Fel arfer bydd plant yn cael diagnosis yn ystod beichiogrwydd neu drwy hanes teuluol.

Hanfodol i leoliadau

- Cynllun gofal iechyd
- Hyfforddiant ymwybyddiaeth i Staff

Pwyntiau i'w hystyried

- Mae angen i leoliadau fod yn ymwybodol y gall y pethau canlynol gynyddu'r risg o greisis:
  - Ymarfer corff sy'n ormod i'r plentyn neu sydd yn ystod tywydd oer
  - Stres
  - Heintiau
  - Ddim yn yfed digon o ddŵr – mae angen annog plant a phobl ifanc i yfed digon o hylifau i gadw'r celloedd yn symudol, a chael mynediad rhwydd at y toiled.
  - Mae'n bosibl y bydd angen lladdwyr poen a meddyginiaethau rheolaidd ar y plant

- Mae'n bosibl y bydd plant yn teimlo embaras os ydyn nhw'n gwlychu'r gwely neu'n cael episod o briapism.
- Mae'n bosibl y bydd plant yn absennol yn gyson o'r lleoliad yn sgil triniaeth yn ystod creisis a bydd angen cynllun mewn lle i gadw i fyny gyda'u gwaith ysgol .

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

The Sickle Cell Society

www.sicklecellsociety.org.uk

Mae'r wefan hon yn cynnwys llyfrynau gwybodaeth i blant 5-10 oed ac 11-16 oed a chanllawiau gwybodaeth i'r lleoliadau.

RHESTR GYFEIRIO GYFLYM AR GYFER SPINA BIFIDA

Mae'r cyflwr hwn yn ymwneud â nam i fadruddyn y cefn ble mae tiwb niwral yn methu â ffurfio'n gywir o gwmpas yr asgwrn cefn ac mae adran o'r fertebrâu yn cael ei heffeithio hefyd. Mae hyn yn gadael bwlch ble mae madruddyn y cefn yn amlygu ei hun. Ceir 3 math o spina bifida, ac yn aml mae'r cyflwr cysylltiedig hydrocephalus yn bresennol (sef gormod o hylif cerebrol).

Spina Bifida Cystica- Nodweddir hyn gan goden ar y cefn, fel pothell fawr wedi'i gorchuddio â haenen o groen. Myelomeningocele yw'r math mwyaf difrifol a mwyaf cyffredin o'r math hwn o spina bifida. Mae madruddyn y cefn wedi ei ddifrodi ac nid yw wedi ei ddatblygu'n gywir felly, o ganlyniad, mae yna beth parlys o hyd a cholli teimlad o dan y rhan sydd wedi ei niweidio. Mae problemau gyda'r bledren a'r coluddyn yn digwydd gyda'r rhan fwyaf o bobl gyda'r math hwn ac efallai bydd ymyrraeth yn ofynnol i gadw pethau i weithio. Mae Menigocele yn llai difrifol ac yn y math hwn dim ond y sach sy'n cynnwys pilenni'r ymennydd, sef y meinwe sy'n gorchuddio'r ymennydd a madryddun y cafn a'r hylif cerebro-sbino.

Spina Bifida Occulta - Ffurf lai difrifol o spina bifida yw hwn sy'n digwydd i 5-10% o'r boblogaeth ac fel arfer ddim ond yn cael ei adnabod yn ystod pelydr-x ar gyfer problem nad yw'n gysylltiedig.

Hydrocephalus – Ceir hylif ychwanegol o gwmpas yr ymennydd gyda'r cyflwr hwn, a gall hynny beri pwysedd ar yr ymennydd. Mae'n gyffredin ymhlith plant a phobl ifanc sydd â Spina Bifida yn sgil yr anghydbwysedd yn y system nerfol oherwydd nam ym madruddyn y cefn, ond gall hefyd fod yn bresennol ar resymau eraill a gall ddigwydd yn ystod beichiogrydd neu ar ôl genedigaeth.

Er mwyn osgoi niweidio'r ymennydd oherwydd gomôd o hylif, fel arfer mae gan blant a phobl ifanc sydd â hydrocephalus "**Shunt**" wedi ei osod. Math o diwb yw hwn a leolir yn yr ymennydd i alluogi'r hylif i ddraenio. Gellir cael cardiau rhybudd Shunt oddi wrth yr elusen Shine Charity.

Hanfodol i'r lleoliad:

- Cynllun gofal iechyd
- Asesiad risg
- Hyfforddiant i staff ar gyfer cyflawni gweithdrefnau meddygol
- Hyfforddiant ymwybyddiaeth i staff os oes gan y plentyn 'shunt' in situ.

Pwyntiau i'w hystyried:

- Diogelwch a hygyrchedd o ran offer ac ardaloedd y lleoliad
- Seddi amgen neu lefydd amgen i eistedd yn ystod gwersi
- Cymorth gyda'r tŷ bach/ymataliad a gofal personol

Gellir dod o hyd i wybodaeth bellach oddi wrth:

The Shine Charity

www.shinecharity.org.uk

